

Handreiking certificerend actuaris en externe accountant

**Handreiking ten behoeve van certificerende actuarissen bij de ondersteuning van
c.q. het gebruik maken van de werkzaamheden van de externe accountant**

Hoofdindeling:	Aanwijzing
Categorie:	Praktijkhandreiking
Opgesteld door:	Werkgroep Actuariële Verklaring
Vastgesteld door:	vast te stellen in de ALV op 10 juni 2021
Datum (laatste wijziging):	maart 2021

Achtergrond

De certificerend actuaris heeft in het kader van de wettelijke certificering van pensioenfondsen een aantal specifieke verantwoordelijkheden. Deze zijn voor pensioenfondsen vastgelegd in de Pensioenwet (PW) of in de Wet verplichte beroepspensioenregeling (Wvb).

De certificerend actuaris heeft de wettelijke en onafhankelijke verantwoordelijkheid zoals vastgelegd in de PW en de Wvb, alsmede in de daarbij horende onderliggende wettelijke regelgeving dan wel aanwijzingen van de toezichthouder De Nederlandsche Bank (DNB).

Deze AG-handreiking gaat niet over deze wettelijke en onafhankelijke verantwoordelijkheid. Onderhavige AG-handreiking ziet namelijk enerzijds toe op de ondersteuning door de certificerend actuaris van de externe accountant bij de werkzaamheden in het kader van de controle van de jaarrekening en de verslagstaten van DNB. Anderzijds geeft deze AG-handreiking regels voor het gebruikmaken door de certificerend actuaris van de werkzaamheden van de externe accountant in het kader van zijn wettelijke certificeringswerkzaamheden.

Ten behoeve van de wettelijke verplichtingen heeft het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) voor de certificerende actuaris bij onder toezicht staande pensioenfondsen een praktische guidance opgesteld. Deze guidance van 3 februari 2011, onder de titel 'Praktijkhandleiding Wft, Pw (en Wvb)', heeft in de AG-classificatie van regelgeving de status van Leidraad.

De certificerend actuaris is bij pensioenfondsen ingeschakeld door het bestuur van het pensioenfonds.

Inleiding

Ten aanzien van een pensioenfonds heeft de wetgever de bij wet voorgeschreven certificeringstaken verdeeld over twee deskundigen, die ieder een eigen verantwoordelijkheid hebben: de certificerend actuaris en de externe accountant.

- De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris kan daarbij gebruik maken van door de externe accountant uitgevoerde werkzaamheden betreffende de basisgegevens.
- De externe accountant controleert de jaarrekening en verslagstaten ten behoeve van DNB als geheel en heeft ongedeelde verantwoordelijkheid voor het oordeel dienaangaande. De externe accountant kan daarbij op belangrijke onderdelen gebruik maken van de werkzaamheden van de certificerend actuaris. Naast deze controle van verantwoordingen, geeft de accountant assurance ten aanzien van de betrouwbaarheid van de deelnemers-administratie en voor zover mogelijk assurance ten aanzien van kasstromen uit beleggingen.

De wetgever is niet expliciet geweest over de wisselwerking tussen beide deskundigen, hetgeen een belangrijke reden is om deze AG-handreiking op te stellen.

De AG-handreiking geeft enerzijds richting aan de wijze waarop de certificerend actuaris de externe accountant kan ondersteunen bij diens werkzaamheden. Anderzijds geeft de AG-handreiking richting aan de wijze waarop de certificerend actuaris bij de certificeringswerkzaamheden gebruik kan maken van de controlewerkzaamheden van de externe accountant.

De AG-handreiking is relatief uitgebreid verwoord. Reden is dat beoogd is op een aantal onderdelen tevens verduidelijking te geven voor niet actuarissen, in het bijzonder de beroepsorganisatie van accountants, besturen en andere directe belanghebbenden bij pensioenfondsen.

De situatie waarin het bestuur een certificerend actuaris inschakelt

De accountant is zoals gesteld ongedeeld verantwoordelijk voor het oordeel omtrent de getrouwheid van de verantwoording (jaarrekening dan wel staten ten behoeve van DNB). Indien de accountant daarbij gebruik wil maken van de werkzaamheden van de certificerend actuaris dan is de accountant met inachtneming van de Standaarden verantwoordelijk voor het bepalen van de werkzaamheden die zullen worden verricht om de ongedeelde verantwoordelijkheid voor de jaarrekening te kunnen dragen.

Het specifieke van de certificerend actuaris is dat hij op grond van een wettelijke rol controlerende werkzaamheden uitvoert - waarbij de wetgever heeft bepaald dat deze deskundige als onafhankelijk kwalificeert - die een accountant in het kader van zijn controle ook moet uitvoeren teneinde voldoende en geschikte controle informatie te krijgen. Daarbij komt dat de actuaris deze werkzaamheden uitvoert op een kennisgebied waar accountants veelal niet zo deskundig zijn dat zij de werkzaamheden zelf volledig kunnen uitvoeren. In een dergelijke situatie zal de accountant gebruik willen maken van de werkzaamheden van een deskundige.

Het is efficiënt en effectief als een accountant in het kader van zijn controle van de jaarrekening kan steunen op de werkzaamheden van de certificerend actuaris rekening houdend met de specifieke situatie dat die werkzaamheden plaatsvinden op een kennisgebied waar de accountant veelal beperkt deskundig is.

Een specifieke Standaard voor deze situatie ontbreekt echter. Deze situatie is binnen de beroepsorganisatie van accountants (NBA) afgewogen en de NBA heeft ervoor gekozen de werkzaamheden van de accountant uit te werken aan de hand van standaard 620: Gebruikmaken van de werkzaamheden van een door de accountant ingeschakelde deskundige.

NBA-handreiking

In de afgelopen jaren heeft de voor accountants relevante regelgeving met betrekking tot de positie van de accountant als eindverantwoordelijke voor het gehele controleproces en daarmee allen die daarbij een rol spelen, zich sterk ontwikkeld. Deze ontwikkeling heeft geleid tot een meer intensieve betrokkenheid van de (eind)verantwoordelijke accountant bij de werkzaamheden van betrokkenen bij het controleproces, hetgeen de basis is voor de (overkoepelende) oordeelsvorming, alsmede een formelere opstelling ter zake van de vergaring van controle-informatie van alle betrokkenen.

Bij de controle van pensioenfondsen maakt de accountant veelal gebruik van de werkzaamheden van actuarissen en in het bijzonder van de certificerend actuaris. De genoemde versterking en formalisering van de grip van de controlerend accountant op alle aspecten van het controleproces en alle betrokkenen daarbij is evenwel nog niet gecodificeerd voor het gebruik maken van werkzaamheden die worden verricht door een door het bestuur ingeschakelde certificerend actuaris. De accountantsorganisatie NBA heeft daartoe een handreiking opgesteld. De status van een handreiking betekent voor externe accountants dat deze in beginsel moet worden toegepast bij de uitvoering van de certificeringswerkzaamheden. Het niet toepassen van de handreiking kan wel, maar de regelgeving schrijft dan voor dat dit moet worden uitgelegd door de externe accountant.

AG-handreiking

Met de handreiking van het NBA wordt beoogd de grip van de externe accountant op alle aspecten van het controleproces te versterken en te formaliseren. Daarbij zal de externe accountant in beginsel gebruik maken van werkzaamheden die worden verricht door een door het bestuur ingeschakelde certificerend actuaris. De rol van de certificerend actuaris is echter breder dan alleen de controle van de technische voorzieningen voor de jaarrekening en DNB-verslagstaten. Bovendien dient de certificerend actuaris zijn rol in alle opzichten onafhankelijk te kunnen uitvoeren. Daarom is door het AG besloten een eigen handreiking op te stellen ten behoeve van certificerende actuarissen bij de ondersteuning van c.q. het gebruik maken van de werkzaamheden van de externe accountant. Deze handreiking geeft daaraan invulling. Hierbij is getracht om – met uiteraard volledig behoud van onafhankelijkheid - zo veel mogelijk aan te sluiten bij de handreiking van de NBA. De status van deze handreiking voor leden van het AG is, dat toepassing voorwaardelijk verplicht is. Dit betekent dat van actuarissen wordt verwacht dat zij kennisnemen van deze praktijkhandreiking en deze overwegen voor zover relevant voor de opdracht. Een actuaris die deze aanwijzingen niet toepast, moet erop voorbereid zijn om uit te leggen hoe niettemin is voldaan aan de verplichtingen, basisprincipes en essentiële werkzaamheden uit wet- en regelgeving, die nader zijn behandeld in de aanwijzingen. Wat betreft status sluiten de handreikingen van NBA en van AG derhalve op elkaar aan.

De verantwoordelijkheid van een accountant bij het inschakelen van een deskundige

Een externe accountant houdt de verantwoordelijkheid om vast te stellen of bij de controle gebruik wordt gemaakt van een door de accountant in te schakelen deskundige. Dienaangaande handelt de accountant dan in overeenstemming met Standaard 620. In de situatie dat de accountant in het kader van Standaard 620 gebruik maakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris, zal de accountant in de regel meer werkzaamheden verrichten om vast te stellen dat gebruik gemaakt kan worden van de werkzaamheden van de deskundige, dan in de situatie dat hij deze zelf heeft ingeschakeld. De certificerend actuaris dient zich hiervan bewust te zijn en hiermee rekening te houden.

Tot slot

Deze AG-handreiking sluit aan op de Nederlandse situatie, waarbij het AG invulling geeft aan de rol van de certificerend actuaris in het kader van de wettelijke certificering en waarbij de NBA heeft besloten voor het bepalen van de werkwijze en werkzaamheden het stramien van Standaard 620 als uitgangspunt te nemen. Daarbij is rekening gehouden met het feit dat de beroepsnormen voor de certificerend actuaris niet gelijk zijn aan die van de accountant.

In deze AG-handreiking wordt meer in het bijzonder de professionele werkrelatie tussen certificerend actuarissen en accountants toegelicht aan de hand van een voorgestane werkwijze, waarbij uiteraard in de praktijk vrijheid bestaat om de werkrelatie toe te snijden op de betreffende situatie en rekening te houden met ervaringen uit eerdere jaren.

Deze AG-handreiking beoogt het vorenstaande te vertalen in een aantal praktische handreikingen. In de bijlagen wordt daarbij nader ingegaan op enkele onderwerpen (materialiteit, basisgegevens, overleg in kader werkplan) die in de praktijk aandacht en afstemming vragen van de accountant en de certificerend actuaris.

Naar zijn aard kan een certificerend actuaris op basis van specifieke kenmerken van een situatie gemotiveerd afwijken van deze handreiking.

Inleiding

1. Zowel de certificerend actuaris als de accountant neemt bij de uitoefening van zijn beroep gedrags- en beroepsregels in acht. De werkzaamheden van deze beroepsbeoefenaren met betrekking tot pensioenfondsen leiden tot diverse contacten en kunnen vragen oproepen, die verband houden met ieders afzonderlijke verantwoordelijkheid en met de wijze waarop van elkaars bevindingen gebruik wordt gemaakt. De accountant is ongedeeld verantwoordelijk voor het oordeel omtrent de getrouwheid van de verantwoording. In deze AG-handreiking is aangegeven op welke wijze de certificerend actuaris de accountant kan ondersteunen bij deze taak. Ook wordt in deze AG-handreiking aangegeven op welke wijze de certificerend actuaris bij de certificeringswerkzaamheden gebruik kan maken van de werkzaamheden van de accountant. De certificerend actuaris past de feitelijke uitwerking daarbij aan op de specifieke omstandigheden.

De certificerend actuaris heeft de wettelijke en onafhankelijke verantwoordelijkheid als vastgelegd in de Pensioenwet (Pw) en de Wet verplichte beroepspensioenregeling (Wvb), alsmede in de daarbij horende onderliggende wettelijke regelgeving dan wel aanwijzingen van de toezichthouder DNB.

Begrippen

Externe accountant (controlerend)

2. Degene die is ingeschreven in het accountantsregister van het NBA, mits in dit register een aantekening conform artikel 36, lid 3 van de Wet op de Accountants-Administratieconsulenten is opgenomen, alsmede is ingeschreven in het register van de AFM hetwelk het mogelijk maakt wettelijke controles te verrichten.

Certificerend actuaris¹

3. De in het 'Register certificerende actuarissen' van het Koninklijk Actuarieel Genootschap ingeschreven actuaris die optreedt ingevolge artikel 148 van de Pensioenwet (Pw).

Pensioenfonds

4. Een pensioenfonds zoals gedefinieerd in de Pw dan wel Wvb.

Financiële informatie

5. Financiële informatie als object van accountantsonderzoek omvat zowel kwantitatieve als (indien aanwezig) kwalitatieve informatie in schriftelijke vorm die aan de volgende eisen voldoet:
 - de informatie bevat feitelijkheden;

¹ Indien een actuaris als certificerend actuaris optreedt, doch niet ingeschreven is in dit register, dan gaat de accountant na of deze actuaris als vergelijkbaar kwalificeert.

- de informatie strekt tot het afleggen van verantwoording door de gegevensverstrekker, al dan niet op grond van een hem opgelegde verplichting;
- de informatie is toetsbaar aan normen, met andere woorden is controleerbaar.

Technische voorzieningen²

6. De voorzieningen berekend op basis van en samenhangend met informatie over de pensioenverplichtingen, regelingen en/of andere aan pensioenregelingen gerelateerde onderwerpen, ten aanzien waarvan een certificerend actuaaris en accountant beiden werkzaamheden verrichten en waarbij zij gebruik kunnen maken van elkaars werkzaamheden.

Materieel belang en materiële juistheid

7. De (mogelijke) afwijking van een post of een som van posten in financiële informatie is van materieel belang indien kennisneming daarvan voor de oordeelvorming van gebruikers van de financiële informatie noodzakelijk is. Met het begrip materiële juistheid wordt bedoeld dat met een redelijke mate van zekerheid geen afwijkingen van materieel belang bestaan. Daarbij geldt dat sommige posten inherent een grotere onnauwkeurigheid kennen dan andere posten, zodat dan sprake is van waardering binnen een aanvaardbare bandbreedte in plaats van een exacte hoogte.

Pensioenreglement

8. Het geheel van bepalingen in het pensioenreglement en aanverwante documenten al dan niet gebaseerd op wet- en regelgeving dat voor een berekening relevant is.

Parameters

9. Parameters betreffen variabelen die worden gebruikt bij actuariële berekeningen, zoals rentecurve, prognosetafel, eventuele correcties daarop op grond van ervaringsgegevens, kostenopslagen en dergelijke. Dit kunnen gegevens zijn die uit externe bronnen worden verkregen en/of gegevens die worden herleid uit eigen (meerjarige) ervaringscijfers. De feitelijke gegevens met betrekking tot individuele (aanspraken en rechten van) belanghebbenden betreffen geen parameters.

Basisgegevens

10. Het geheel van informatie niet zijnde parameters dat het pensioenfonds als input gebruikt om juiste technische voorzieningen te kunnen berekenen/bepalen - inclusief indien van toepassing, de toetsing daarvan - en dat door het pensioenfonds wordt gebruikt om de financiële positie te toetsen en dat daarnaast voor de certificerend actuaaris van belang is om tot het vereiste oordeel te komen. De basisgegevens omvatten niet de berekening/bepaling zelf noch de pensioenregelingen noch de daarbij gehanteerde parameters.

² Indien een certificerend actuaaris en accountant beiden werkzaamheden verrichten ten aanzien van overige voorzieningen in de jaarrekening, dan kan deze handreiking ook dienaangaande worden gevolgd. Die situatie is hier niet uitgewerkt.

Context

11. Een pensioenfonds heeft in het kader van zijn bedrijfsvoering op zich genomen om één of meer pensioenregelingen en eventueel aanverwante regelingen uit te voeren. De met de aanspraken en rechten van belanghebbenden samenhangende technische voorzieningen kennen inherent onzekerheid. Zo staat vooraf niet vast of een uitkering moet worden gedaan, wanneer en hoe lang. Ook staat vooraf niet altijd vast wat dan de hoogte van de uitkering moet zijn. De complexiteit wordt daarbij verhoogd doordat de periode waarin de pensioenverplichtingen worden afgewikkeld veelal zeer lang is. Dit maakt de inschatting van de toekomstige kasstromen alsmede de risico's dienaangaande, zoals onder meer van belang bij het bepalen van vermogens-eisen, complex en onzeker. Daarnaast bestaat hierdoor het risico dat mogelijke onjuistheden en onvolledigheden in de vastlegging van de aanspraken en rechten van belanghebbenden pas laat tot uitdrukking komen, soms eerst bij de feitelijke afwikkeling.

In de financiële informatie van pensioenfondsen worden deze aanspraken veelal met behulp van actuariële technieken/kansstelsels gewaardeerd. Hierbij wordt met behulp van de basisgegevens, gegeven een aanvaardbare waarderingsgrondslag en de bepalingen in voorwaarden resp. regeling(en), op basis van parameters en aannames door of onder verantwoordelijkheid van het bestuur een schatting gemaakt van de waarde van de technische voorzieningen op balansdatum. Veelal wordt daarbij deels gewerkt met conventies voor het maken van schattingen/projecties, zoals in de bedrijfstak acceptabel geachte ervaringssterfte en rentetermijnstructuur.

Een langdurige afwikkelingsperiode resulteert ook in de situatie dat een pensioenfonds gedurende een lange periode over middelen beschikt die benodigd zijn om de latere uitkering uit te financieren. Deze middelen worden veelal belegd en in de premiestelling kan met inachtneming van de geldende wet- en regelgeving rekening gehouden worden met rendementsveronderstellingen. De onzekerheid dienaangaande voegt extra onzekerheid en complexiteit toe met betrekking tot de mogelijkheid/zekerheid de aanspraken en rechten van belanghebbenden te zijner tijd te kunnen afwickelen.

Onzekerheden kunnen geheel of gedeeltelijk bij deelnemers liggen.

De inherente onzekerheden die gepaard gaan bij het bepalen van en de controle van posten met schattingselementen kunnen betrekking hebben op de schattingen zelf als ook op de gevoeligheid voor parameters bij het maken van schattingen. Deze schattingsonzekerheid is onvermijdelijk. Indien bijvoorbeeld een nieuwe prognosetafel wordt opgesteld op basis van nieuwe ervaringscijfers of op basis van nieuwe schattingstechnieken, dan kunnen deze materieel afwijken van eerdere schattingen en betekent dit niet dat daarmee de eerdere schattingen als onjuist moeten worden aangemerkt op het moment dat die eerdere schattingen werden gemaakt. Het is van belang dat inherente onzekerheden worden behandeld in de zogenaamde risicoparagraaf in de jaarrekening en dat de accountant beziet of deze inherente onzekerheden in de omstandigheden passend zijn toegelicht. De accountant onderzoekt het bestuursverslag overeenkomstig de van toepassing zijnde criteria, waaronder Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 400, en kan ook dienaangaande besluiten gebruik te maken van de werkzaamheden van de certificerende actuaaris.

12. De certificerend actuaris verkrijgt deskundigheid onder meer door de opleiding tot actuaris, door permanente educatie op het deskundigheidsgebied en door ervaring in de praktijk. De certificerend actuaris beschikt over specifieke vakkennis van pensioenfondsen die de certificerend actuaris in staat stelt zich een oordeel te vormen over de risico's die van belang zijn om te komen tot een juiste waardering van de technische voorzieningen van een pensioenfonds. De certificerend actuaris heeft in overeenstemming met de relevante wetgeving onder meer de verantwoordelijkheid voor het geven van een oordeel over de toereikendheid (Pw) van de technische voorzieningen en over de financiële positie (Pw). Bij de bepaling van de technische voorzieningen en de toetsing van de financiële positie maakt het pensioenfonds gebruik van een veelheid van informatie. De certificerend actuaris vormt zich een beeld van de juistheid en volledigheid van de ten behoeve van zijn oordeelsvorming te gebruiken gegevens en kan daarbij gebruik maken van de uitkomsten van werkzaamheden van de accountant dienaangaande.

13. De accountant verkrijgt zijn deskundigheid onder meer door de opleiding tot registeraccountant of accountant-administratieconsulent, door permanente educatie op zijn deskundigheidsgebied en door ervaring in de praktijk. De accountant kan alleen optreden als een accountant van een pensioenfonds, indien de accountant of zijn team beschikt over toereikende vak- en branche-kennis. Afhankelijk van de omstandigheden kan de accountant besluiten gebruik te maken van de werkzaamheden van de certificerend actuaris. De accountant kan zich ook laten ondersteunen door actuarissen van hetzelfde kantoor dan wel actuarissen die de accountant inhuurt bij een ander kantoor (Standaard 620), indien de betreffende situatie betrokkenheid van dergelijke deskundigen vereist vanwege de complexiteit van de vraagstukken of voor de review van de werkzaamheden van een bij een pensioenfonds optredende certificerend actuaris.

De accountant heeft de eindverantwoordelijkheid met betrekking tot het oordeel over de getrouwheid van de jaarrekening van het pensioenfonds en van andere financiële informatie op grond van de Pw, dan wel soortgelijke op het pensioenfonds betrekking hebbende wet- en regelgeving. De accountant is eindverantwoordelijk voor de controlemaatregelen die de accountant in staat stellen tot het eindoordeel te komen. Voor wat betreft de controle van de technische voorzieningen houdt de accountant bij het opzetten van de controleaanpak, de risicoanalyse en uitvoering van de controleaanpak rekening met de relatieve omvang van de post en het feit dat het een schattingspost betreft met inherent (potentieel) materiële onzekerheden, die deels worden beheerst doordat in de branche consensus bestaat omtrent aanvaardbare waarderingstechnieken dienaangaande.

14. De accountant en de certificerend actuaris zijn ieder vanuit een eigen verantwoordelijkheid betrokken bij de controle/certificering van de financiële informatie van pensioenfondsen, zodat een zekere mate van dubbel uitgevoerde werkzaamheden onvermijdelijk is.

Het ligt in de verwachting dat accountant en certificerend actuaris waar mogelijk en met inachtneming van de daarbij relevante beroepsregels beogen gebruik te maken van de wederzijdse werkzaamheden en dat zij elkaar gelegenheid bieden de daartoe benodigde werkzaamheden op efficiënte wijze te verrichten.

Gezien het voorgaande is voor een oordeel over financiële informatie van pensioenfondsen waarin actuarieel bepaalde informatie-elementen van materieel belang voorkomen, een gedegen en effectieve wederzijdse communicatie tussen de accountant en de certificerende actuaris van belang. De onderhavige AG-handreiking geeft een kader ter bevordering van de wederzijdse communicatie, ter verduidelijking van de wederzijdse verwachtingen en geeft de certificerende actuaris ondersteuning bij het bepalen van de benodigde werkzaamheden.

Communicatie en werkrelatie tussen accountant en certificerende actuaris, werkzaamheden certificerende actuaris

Communicatie tussen accountant en certificerende actuaris biedt een belangrijke basis voor het kunnen gebruik maken van wederzijdse werkzaamheden. Gelet op de ongedeelde verantwoordelijkheid van de accountant voor diens oordeel, bieden mondelinge informatie en schriftelijke rapportages op zichzelf niet voldoende basis voor de accountant om te kunnen komen tot een deugdelijke grondslag voor het oordeel omtrent de toereikendheid van de technische voorzieningen als onderdeel van de controle van de verantwoording als geheel. Dit is naar zijn aard op grond van Standaarden het geval en geldt temeer doordat de technische voorzieningen veelal een zeer groot deel van de uit de balans blijvende passiva bedragen, zodat reeds een kleine onvolkomenheid daarin een materiële impact zal (kunnen) hebben op het beeld van vermogen en/of resultaat.

Dit betekent dat de accountant altijd eigen werkzaamheden zal verrichten in aanvulling op het gebruik dat de accountant maakt van de werkzaamheden van de certificerende actuaris en de uitkomsten daarvan. De eigen werkzaamheden kunnen een review van de dossiers/dossierstukken van de certificerende actuaris omvatten.

15. De communicatie tussen accountant en certificerende actuaris vindt tijdig plaats. Deze communicatie bevat een uiteenzetting van een wederzijds begrip van en inzicht in de rol, taak en verantwoordelijkheid van de accountant en de certificerende actuaris, de wijze waarop de competentie, capaciteiten en de objectiviteit van de deskundige kan worden vastgesteld, wederzijds begrip en inzicht van de uit te voeren werkzaamheden (voor zover relevant), de mate waarin en de wijze waarop gebruik wordt gemaakt van elkaars werkzaamheden, de daartoe te verrichten werkzaamheden en de vorm en inhoud van de communicatie tussen accountant en certificerende actuaris.
16. Accountant en certificerende actuaris hebben jaarlijks in het kader van het opstellen van hun werkplan afstemming over:
 - de ethische voorschriften die op de controle betrekking hebben en in het bijzonder de onafhankelijkheidsvoorschriften en de deskundigheid;
 - ontwikkelingen van voor het pensioenfonds en eventueel voor actuarissen en accountants relevante regelgeving;
 - de uitkomsten van initiële risicoanalyses;
 - de beoordeling van de deskundigheid van de bij het jaarwerk betrokken functionarissen en bestuurders;
 - de actuarieel bepaalde informatie-elementen waarover zekerheid moet worden verkregen;
 - de voorgenomen controledoelstelling en –aanpak;

- de bij de controle te hanteren controlemethodieken;
- de materialiteit die daarbij gehanteerd (en voor zover van toepassing het materialiteitsniveau of de materialiteitsniveaus voor bijzondere post(en)) wordt en de grenswaarde waarboven een afwijking niet als duidelijk onbeduidend voor de verantwoording kan worden beschouwd;
- de identificatie van basisgegevens;
- de wijze waarop de certificerend actuaris door de accountant geïnformeerd zal worden over de betrouwbaarheid van de basisgegevens;
- onderkende significante risico's van een afwijking van materieel belang in de verantwoording als gevolg van fraude of fouten;
- de door het pensioenfonds gehanteerde waarderingsgrondslagen, de belangrijkste schattingen/parameters en voorgenomen wijzigingen daarin;
- de wijze waarop de certificerend actuaris gebruik zal maken van de werkzaamheden van de adviserend actuaris;
- de planning van de werkzaamheden en het overleg over de wederzijdse bevindingen;
- indien de accountant voornemens is dossiers dan wel dossierstukken van de certificerend actuaris te reviewen: beschikbaarheid van dossiers dan wel dossierstukken van de certificerend actuaris, alsmede de verwachtingen van de accountant dienaangaande; en
- indien de certificerend actuaris voornemens is dossiers dan wel dossierstukken van de accountant in te zien: beschikbaarheid van dossiers dan wel dossierstukken van de accountant, alsmede de verwachtingen van de certificerend actuaris dienaangaande.

De uitkomsten van de schriftelijke vastlegging worden vastgelegd in het dossier. Het verdient aanbeveling dat de accountant en de certificerend actuaris de uitkomsten van deze afstemming wederzijds bevestigen, bijvoorbeeld in de vorm van 'controle-instructies' aan of 'controle-afspraken' met de certificerend actuaris

17. Bij de uitvoering van de werkzaamheden vindt waar nodig overleg plaats. Effectieve wederzijdse communicatie brengt met zich dat accountant en certificerend actuaris elkaar op de hoogte stellen van bevindingen die relevant zijn voor het functioneren van de ander.
18. De accountant en de certificerend actuaris houden een afsluitend overleg waarin de wederzijdse bevindingen worden afgestemd. In deze afstemming komen aan de orde:
- bevestiging dat blijvend is voldaan aan ethische voorschriften die relevant zijn voor de werkzaamheden, met in begrip van voorschriften inzake onafhankelijkheid en deskundigheid;
 - afwijkingen die zijn opgetreden in de controleaanpak ten opzichte van de eerder onderling afgestemde controleaanpak, inclusief de reden voor het afwijken van oorspronkelijke afspraken;
 - identificatie van de financiële informatie;
 - de betrouwbaarheid van de noodzakelijke basisgegevens (juistheid en volledigheid);
 - opgetreden wijzigingen in waarderingsgrondslagen;

- de grondslagen en methoden van waardering die bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen zijn gehanteerd, alsmede de aanvaardbaarheid daarvan;
- de bevindingen die bij de controle van de actuarieel bepaalde informatie-elementen zijn opgedaan, inclusief de vermelding en evaluatie van (on)gecorrigeerde fouten en onzekerheden, waarbij rekening is gehouden met gebeurtenissen na balansdatum;
- de ontwikkeling van de financiële positie op langere termijn en de risico's die het pensioenfonds daarbij loopt;
- de mate waarin het pensioenfonds prudentie heeft betracht en als 'prudent person' heeft gehandeld;
- de mate waarin het pensioenfonds de vanuit de respectieve verantwoordelijkheden van certificerend actuaris en accountant, de relevante wettelijke bepalingen heeft nageleefd;
- de mate waarin de waarderingen van het pensioenfonds aanvaardbaar zijn;
- de technische analyse en organische resultatenrekening (technische analyse is een breed begrip en kan onder andere omvatten analyse van het resultaat, analyse van het verloop (van de toereikendheid) van de technische voorzieningen et cetera);
- indicatoren voor mogelijke oneigenlijke beïnvloeding door het bestuur;
- signalering van omissies en tekortkomingen in de interne beheersing, mede in het licht van de eisen zoals gesteld in de relevante wet- en regelgeving;
- suggesties ter verbetering, waarbij wordt vastgesteld dat geen sprake is van het doorschuiven van tekortkomingen, die als belangrijk/significant dienen te worden gezien;
- alle andere belangrijke aangelegenheden die dienen te worden gecommuniceerd met degene belast met 'governance' van het pensioenfonds;
- de voorgenomen formele schriftelijke rapportage met het totaal van de bevindingen, conclusies of het oordeel;
- de gevolgen van de bevindingen voor de strekking van de af te geven verklaringen uit hoofde van niet-naleven van de Pensioenwet, de Wet verplichte beroepspensioenregeling, dan wel andere in casu relevante wet- en regelgeving.

De certificerend actuaris legt de uitkomsten van het overleg vast in het controledossier, waarbij op onderdelen kan worden verwezen naar de rapportage(s) van de accountant. Het verdient aanbeveling om de belangrijkste uitkomsten van deze afstemming wederzijds te bevestigen.

De informatie verkregen in het overleg alsmede uit de andere werkzaamheden die de accountant heeft verricht om te komen tot de conclusie dat de accountant gebruik kan maken van de werkzaamheden van de certificerend actuaris, stellen de accountant in staat om het adequaat zijn van de werkzaamheden van de certificerend actuaris te evalueren in het kader van de werkzaamheden van de accountant. Op grond van deze evaluatie kan de accountant besluiten aanvullende werkzaamheden te vragen aan de certificerend actuaris, dan wel kan de accountant besluiten zelf aanvullende werkzaamheden te verrichten.

De informatie verkregen in het overleg alsmede uit de andere werkzaamheden die de certificerend actuaris heeft verricht om te kunnen komen tot de conclusie dat de certificerend actuaris gebruik kan maken van de werkzaamheden van de accountant zullen de certificeren actuaris in staat stellen om het adequaat zijn van de werkzaamheden van de accountant te evalueren in het kader van de werkzaamheden van de certificerend actuaris. Op grond van deze evaluatie kan de certificerend actuaris besluiten aanvullende werkzaamheden te vragen aan de accountant, dan wel kan de certificerend actuaris besluiten zelf aanvullende werkzaamheden te verrichten.

Andere verantwoordingen

19. Met betrekking tot andere financiële informatie dan hiervoor omschreven en andere mededelingen waar accountants en certificerend actuarissen gezamenlijk in een controlerol bij betrokken zijn, handelen zij in overeenstemming met de strekking van de werkwijze die is uitgewerkt in deze AG-handreiking.

Basisgegevens Vermogenseisen – Good Practice

20. In bijlage 2 is een Good Practice Vereist Eigen Vermogen (VEV) opgenomen. Deze Good Practice beoogt, in aansluiting op de eerder uitgebrachte handreikingen van de NBA en het AG, nadere informatie te geven over de mogelijke werkverdeling tussen accountant en certificerend actuaris met betrekking tot de controle van de basisgegevens voor het VEV en in samenhang daarmee de VEV-methodiek en -berekening.

Bijlagen

- Bijlage 1: Materialiteit
- Bijlage 2: Basisgegevens
- Bijlage 3: Overleg certificerend actuaris – accountant nader belicht
- Bijlage 4: De Nederlandse situatie: taakverdeling interne, adviserende en certificerende actuarissen
- Bijlage 5: Rol van de certificerend actuaris- impactanalyse bij pensioenfondsen (art. 126-140 Pw)

Bijlage 1: Materialiteit

In de AG-handreiking wordt gesproken over de afstemming die de accountant en de certificerend actuaris hebben in het kader van de bepaling van hun controleplan inzake de controle van de financiële informatie van het pensioenfonds. Eén van de daar genoemde onderwerpen is de materialiteit die hierbij gebruikt wordt. Materialiteit is geen absoluut getal dat direct uit een berekening volgt maar een vaststelling die vanuit een vaktechnische oordeelvorming tot stand komt. De accountant en certificerend actuaris zouden vanuit hun individuele vaktechnische oordeelvorming tot een andere inschatting kunnen komen van wat in een specifieke casus van materieel belang is. Vanuit die achtergrond is het van belang dat bij de bepaling van het werkplan de betrokken accountant en certificerend actuaris hierover van gedachten wisselen.

De certificerend actuaris vormt zich een oordeel omtrent de prudentie en toereikendheid van de technische voorzieningen, zodat die normaliter een materialiteit bepaalt op basis van de omvang daarvan. De beroepsregels vanuit het Koninklijk Actuarieel Genootschap bevatten geen specifieke guidance met betrekking tot het begrip materialiteit of materieel belang.

De accountant vormt zich een oordeel omtrent het vermogen en resultaat als onderdeel van de jaarrekening als geheel. Dit betekent dat de accountant in eerste aanleg een ander aanknopingspunt heeft voor het bepalen van de materialiteit dan de certificerend actuaris. In de praktijk zal bij een pensioenfonds veelal ofwel de hoogte van de pensioenverplichtingen of de hoogte van het 'pensioenvermogen' (pensioenverplichtingen plus reserves) uitgangspunt vormen voor de accountant.

De beroepsregels vanuit het NBA geven in Standaard 320 van de Nadere voorschriften controle en overige standaarden de volgende bepalingen ten aanzien van hoe de accountant omgaat met het begrip materieel belang en de relatie daarvan met het controlerisico. Regelgeving kan tevens aangeven dat dit behandeld wordt in de controleverklaring.

'Materieel belang' ofwel 'materialiteit' is in het in de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving opgenomen 'Stramien voor de opstelling en vormgeving van jaarrekeningen' als volgt gedefinieerd:

"Informatie is materieel indien het weglaten of het onjuist weergeven daarvan de economische beslissingen die gebruikers op basis van de jaarrekening nemen, zou kunnen beïnvloeden. De materialiteit van de post of de fout is afhankelijk van de omvang daarvan, beoordeeld onder de bijzondere omstandigheden waaronder het weglaten of onjuist weergeven plaatsvindt. Het begrip materialiteit verschaft dus meer een drempel of kritische grens dan dat het een primair kwalitatief kenmerk is dat informatie moet bezitten om nuttig te zijn."

De accountant houdt rekening met de mogelijkheid dat onjuistheden van relatief geringe omvang cumulatief een effect van materieel belang kunnen hebben op het financiële overzicht. Zo kan een fout in een maandelijkse afsluitingsprocedure een indicatie zijn van een potentiële onjuistheid van materieel belang indien die fout elke maand wordt gemaakt.

De accountant beoordeelt het materieel belang zowel op het niveau van het financiële overzicht als geheel, als in relatie tot transactiestromen, posten in het financiële overzicht en onderdelen van de toelichting bij het financiële overzicht. Het materieel belang kan tevens worden beïnvloed door wettelijke en andere voorschriften ten aanzien van transactiestromen, posten in het financiële overzicht en onderdelen van de toelichting bij het financiële overzicht, alsmede hun onderlinge verbanden. Dit proces kan resulteren in verschillende niveaus van materieel belang, afhankelijk van het aspect van het financiële overzicht dat wordt beoordeeld.

In het kader van hun afstemmingen bespreken de certificerend actuaris en de accountant de kwalitatieve factoren die zij van belang achten voor het bepalen van de materialiteit die gehanteerd gaat worden bij de controle van het betreffende pensioenfonds. Hierbij wordt het belang van de informatie vanuit de diverse mogelijke belanghebbenden overwogen. Tevens bespreken zij de hoogte die ieder van hen heeft bepaald. Indien de certificerend actuaris en de accountant een verschillende hoogte van de materialiteit bepalen en daaraan vasthouden, dan zal degene die de lagere materialiteit heeft vastgesteld, bepalen welke aanvullende werkzaamheden moeten worden verricht om het verschil te overbruggen.

Als uitkomst van het overleg documenteren de accountant en de certificerend actuaris in hun respectieve dossiers hoe het begrip materieel gedefinieerd wordt bij het betreffende pensioenfonds en, waar relevant, voor de afzonderlijke informatie-elementen in de financiële verantwoording. Dit geeft hun de basis om in het kader van de opzet van de werkzaamheden en de evaluatie van bevindingen rekenschap te geven van de informatiebehoefte van de andere professional.

Voor de accountant geldt dat bij pensioenfondsen de materialiteit veelal is gekoppeld aan ofwel de hoogte van de pensioenverplichtingen of de hoogte van het 'pensioenvermogen' (pensioenverplichtingen plus reserves), veelal in de bandbreedte van 0,5% tot 1,0%.

Andere posten in de jaarrekening dan de technische voorzieningen en de beleggingen, kennen veelal een (veel) lagere omvang. De accountant gaat na of aanleiding bestaat om die posten met een lagere materialiteit te controleren, bijvoorbeeld vanwege de noodzaak te voldoen aan afspraken met werkgevers of wet- en regelgeving. De accountant gaat vervolgens na of de certificerend actuaris betrokken is bij de controle van die posten. Dit kan leiden tot aanvullende onderwerpen waarbij gebruik wordt gemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris.

Het vorenstaande staat los van inherente onzekerheden die gepaard gaan bij het bepalen van en de controle van posten met schattingselementen. Deze kunnen betrekking hebben op de schattingen zelf als ook op de gevoeligheid voor parameters bij het maken van schattingen. Deze schattingsonzekerheid is onvermijdelijk. Indien bijvoorbeeld een nieuwe prognosetafel wordt opgesteld op basis van nieuwe ervaringscijfers of op basis van nieuwe schattingstechnieken, dan kunnen deze materieel afwijken van eerdere schattingen en betekent dit niet dat daarmee de eerdere schattingen als onjuist moeten worden aangemerkt op het moment dat die eerdere schattingen werden gemaakt. Het is van belang dat inherente onzekerheden worden behandeld in de zogenaamde risicoparagraaf in de jaarrekening en dat de accountant beziet of deze inherente onzekerheden in de omstandigheden passend zijn toegelicht. De accountant beziet ook de naleving van Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 400. Teneinde het begrip van de onzekerheden te verifiëren, bespreekt de accountant de inherente onzekerheden met de certificerend actuaris.

Bijlage 2: Basisgegevens

Basisgegevens technische voorzieningen

In de AG-handreiking is een definitie opgenomen van het begrip basisgegevens. In deze bijlage wordt ten aanzien van dit begrip nadere uitleg gegeven.

De certificerend actuaris is verantwoordelijk voor het geven van een oordeel over de adequaatheid/ toereikendheid van de voorziening voor technische voorzieningen en over de financiële positie. Bij de bepaling van de technische voorzieningen en de toetsing van de financiële positie maakt het betreffende pensioenfonds gebruik van basisgegevens. Voor de certificerend actuaris is bij zijn oordeelvorming van belang dat deze gegevens juist en volledig zijn. De certificerend actuaris kan zich daarbij mede baseren op het oordeel van de accountant daarover.

In de hoofdtekst is aangegeven dat accountant en certificerend actuaris overleg hebben over de basisgegevens en over de wijze waarop de accountant de certificerend actuaris informeert over de betrouwbaarheid (juistheid en volledigheid) van deze basisgegevens. Het overleg over de basisgegevens is van belang om vast te stellen wat bij het betreffende pensioenfonds de relevante basisgegevens zijn en waarover de accountant zal rapporteren. Het gaat hierbij enerzijds om informatie die gebruikt wordt als input voor de primaire vaststelling van de technische voorzieningen. Daarbij kan dan vooral gedacht worden aan de gegevens die aangeven wat de opgebouwde aanspraken en rechten van belanghebbenden zijn op grond van de gesloten overeenkomsten. En anderzijds betreft het identificatie van gegevens die van belang zijn voor de toetsing van de financiële positie. Ook informatie die is gebruikt om de parameters te bepalen, kunnen in dit kader belangrijke basisgegevens zijn.

Als algemene regel geldt dat, tenzij anders wordt overeengekomen, de accountant de persoonsgebonden gegevens controleert inclusief de zogenaamde 'aanspraken'. Dit betekent dat de accountant tevens controleert dat pensioenregeling(en) alsmede eventuele overgangsregelingen goed zijn vastgelegd in de geautomatiseerde systemen en dat deze systemen op basis van de grondslagen correcte aanspraken berekenen.

Op de volgende pagina's zijn als niet uitputtende leidraad voorbeelden en aandachtspunten opgenomen van te identificeren basisgegevens bij pensioenfondsen. Deze basisgegevens behoeven niet in alle gevallen door de accountant te worden voorzien van een assurance-rapport. Vooral is van belang om onderling af te stemmen welke basisgegevens relevant zijn en of de accountant dan wel de certificerend actuaris deze in zijn werkzaamheden meeneemt, en hoe. Voor de volledigheid zijn hierbij tevens parameters vermeld.

Uitgangspunt is dat de geïdentificeerde basisgegevens worden gecontroleerd op juistheid en volledigheid op basis van de informatie die beschikbaar is bij het pensioenfonds. Deze begrenzing van volledigheid is onvermijdelijk, omdat informatie (nog) niet aan het pensioenfonds kan zijn verstrekt.

Juiste en volledige vastlegging van gegevens en aanspraken in de pensioenadministratie, waarbij te denken is aan:

- aantallen deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden;
- opgebouwde pensioenaanspraken, ingegane uitkeringen/pensioenrechten en latente pensioenaanspraken;
- geboortedatum deelnemer, gewezen deelnemer, pensioengerechtigde, pensioengerechtigde partner, latente wezen;
- geslacht deelnemer, gewezen deelnemer en pensioengerechtigde;
- datum huwelijk/scheiding;
- datum overlijden;
- aanvangsdatum deelnemerschap;
- pensioendatum;
- inkomensgegevens:
 - salaris;
 - parttime percentage;
 - arbeidsongeschiktheidspercentage;
 - inkomensgrenzen (franchise, maximum, etc.).

Juiste vastlegging van technische grondslagen in berekeningssystemen, waaronder bijvoorbeeld:

- overlevingstafels/prognosetafels en ervaringssterfte;
- invaliderings- en revalideringsgrondslagen;
- intrestcurve;
- indexatie/toeslagen;
- kostenopslagen.

Relevante gegevens ten behoeve van de beoordeling van de vermogenspositie, waaronder bijvoorbeeld:

- gegevens over de beleggingsportefeuille;
- kasstromen uit beleggingen.

Andere voor de beoordeling relevant zijnde gegevens:

- in resultaatanalyses gehanteerde boekhoudkundige gegevens.

De accountant en de certificerend actuaris kunnen onderling afspraken maken over de casus specifieke werkverdeling. Twee voorbeelden van situaties waarover specifieke afspraken kunnen worden gemaakt:

Belangrijk voor de vaststelling van de technische voorzieningen bij een pensioenfonds zijn de opgebouwde aanspraken. Deze worden als onderdeel van de aanspraken gecontroleerd door de accountant. Bij bepaalde regelingen is het denkbaar dat niet de aanspraken zelf maar de gegevens die de aanspraken bepalen worden geregistreerd en dat bij de waardering van de pensioenverplichtingen tevens de geldende aanspraak wordt berekend.

- De accountant en certificerend actuaris zouden dan kunnen afspreken dat in die situatie de geregistreerde gegevens de basisgegevens vormen en dat de certificerend actuaris zich bij de werkzaamheden ook zal richten op de bepaling van de aanspraken. Met betrekking tot gegevens over de beleggingsportefeuille kan, afhankelijk van de aard van de toetsing gedacht worden aan bijvoorbeeld de actuele waarde daarvan of samenstelling naar soort beleggingen, de kasstromen en/of duration van de vastrentende beleggingen, de mate van afdekking van het rente – en valutarisico en de creditspread met betrekking tot vastrentende waarden.
- Het is niet eenduidig in algemene zin te bepalen wat de benodigde informatie is. Daarom is het van belang dat de accountant en de certificerend actuaris dit in een gezamenlijk overleg bepalen, waarna het de verantwoordelijkheid van ieder voor zich is te bepalen welke werkzaamheden moeten worden verricht om in casu van de werkzaamheden van de ander gebruik te kunnen maken.

Basisgegevens vermogens-eisen

Vermogens-eisen zijn mede gebaseerd op (projecties van) toekomstige kasstromen. De certificerend actuaris en de accountant zullen onderling afspraken maken en de aard en reikwijdte daarvan bespreken waaruit vervolgens de specifieke werkverdeling voortkomt. Hierbij kan de certificerend actuaris in beginsel assurance van de accountant verlangen bij de basisgegevens.

Zij bepalen daarbij van welke beleggingscategorieën kasstromen moeten en kunnen worden verkregen, de bron daarvan en de mate van zekerheid die dienaangaande kan worden verkregen al dan niet op basis van het doorkijkprincipe ('look through').

De mogelijke werkverdeling tussen certificerend actuaris en accountant met betrekking tot de controle van de basisgegevens voor het VEV en in samenhang daarmee de VEV-methodiek en –berekening, is vastgelegd in onderstaande good practice. Opgemerkt wordt dat het bestuur van het pensioenfonds in beginsel verantwoordelijk is voor het opstellen van het VEV, op basis van de juiste en volledige informatie. Daartoe behoort ook de verantwoordelijkheid voor het zorgdragen van een adequate beheersing rondom het totstandkomingsproces en de beschikbaarheid van toereikende jaarwerkdocumentatie, die als basis dient voor certificerend actuaris en externe accountant.

Good Practice

Deze good practice is opgesteld op basis van huidige wet- en regelgeving (2016). Hierbij is vooralsnog geen rekening gehouden met eventuele wijzigingen in het kader van een nieuw Financieel Toetsingskader (FTK) en de daarbij behorende rekensystematiek rondom het VEV.

Relevantie

Het VEV is relevant voor de wettelijke toetsing van de vermogenspositie van het pensioenfonds (wel of geen reservetekort) en in het geval van een reservetekort de evaluatie van het herstelplan. Daarnaast wordt het VEV in de praktijk verwerkt in het toeslagbeleid, het beleggingsbeleid en/of hieraan gerelateerde besluitvorming. Het VEV is verder relevant voor de bepaling en toetsing van de hoogte van de kostendekkende premie.

Het VEV wordt periodiek gerapporteerd aan DNB als onderdeel van de jaar- en kwartaalstaten. Ten aanzien van het jaarwerktraject worden de VEV-gegevens daarnaast veelal ook opgenomen in de risicoparagraaf van de jaarrekening van het pensioenfonds. De accountant en certificerend actuaris toetsen de opgave dan wel berekening van het VEV in het kader van de jaarwerkcontrolewerkzaamheden (in jaarrekening en jaarstaten).

Vereist Eigen Vermogen

Aan de vaststelling van het VEV ligt een aantal elementen ten grondslag, namelijk:

- de methodiek;
- de basisgegevens;
- de berekening.

Op de genoemde onderdelen wordt hieronder nader ingegaan.

Methodiek

Pensioenfondsen gebruiken veelal het standaardmodel van DNB. Afwijkingen op het standaardmodel – of toepassing van een intern model – zijn mogelijk, waarbij geldt dat het bestuur van het pensioenfonds hiervoor formeel goedkeuring moet verkrijgen van DNB. Het standaardmodel omvat de volgende risicocomponenten:

- S1 Renterisico;
- S2 Risico zakelijke waarden;
- S3 Valutarisico;
- S4 Grondstoffenrisico;
- S5 Kredietrisico;
- S6 Verzekeringstechnisch risico.
- S7 Liquiditeitsrisico
- S8 Concentratierisico
- S9 Operationeel risico
- S10 Actief beheer risico.

Het is good practice dat het bestuur van een pensioenfonds de vastgestelde methodiek vastlegt, bijvoorbeeld in de ABTN of een aanvullende beleidsnotitie, waarbij de gemaakte keuze is voorzien van een onderbouwing voor de diverse onderdelen van het VEV. Doorgaans gaan pensioenfondsen als basis uit van het standaardmodel, waarbij op basis van het eigen beleid aanpassingen of nuanceringen op het model worden toegepast.

In bijlage 2.1 is een nadere beschrijving en toelichting van de genoemde risicocomponenten opgenomen. Bij het gebruik van een intern model kan sprake zijn van afwijkingen hierop.

Basisgegevens

Voor de berekening van de verschillende risicocomponenten die tezamen resulteren in het VEV dienen de basisgegevens (of inputgegevens) te worden bepaald. Hierbij kan worden gedacht aan bijvoorbeeld de actuele waarde van de beleggingsportefeuille of samenstelling naar soort beleggingen, de kasstromen en duration van de vastrentende beleggingen, gebruik van derivaten, de mate van afdekking van het rente- en valutarisico, de creditspread en de Tracking Error (TE) van de verschillende beleggingsmandaten. Inzicht hierin is bij voorkeur zoveel mogelijk op basis van het doorkijkprincipe (“look through”) te verkrijgen.

Daarnaast zijn tevens de kasstromen en demografische gegevens van de pensioenaanspraken inputgegevens bij de totstandkoming van het VEV.

Berekening

Het VEV dient voor de rapportage van de jaarstaten (en tegenwoordig de kwartaalstaten) aan DNB te worden berekend op basis van het strategische en feitelijke beleggingsbeleid, waarbij voor beide varianten zowel het VEV op basis van initiële schok als op basis van de evenwichtssituatie moet worden bepaald. Hiervoor zijn binnen het FTK-voorschriften qua formule en schokken opgegeven.

Kader en onderzoek

Verschillende aspecten kunnen van invloed zijn op de eigen werkzaamheden die de accountant en certificerend actuaris uitvoeren met betrekking tot het VEV:

- Complexiteit van de beleggingsportefeuille;
- Betrokkenheid van een adviserend actuaris of risicomanager;
- Beschikbaarheid van informatie;
- Aanwezigheid van interne controles binnen het pensioenfonds of de uitvoeringsorganisatie;
- Beschikbaarheid van een Standaard 3402-rapportage of soortgelijke rapportages vanuit het pensioenfonds, uitvoeringsorganisatie of vermogensbeheerder;
- Controles of overige werkzaamheden van een interne accountant van de uitvoeringsorganisatie;
- Controles of overige werkzaamheden van een accountant van de vermogensbeheerder(s).

Van het bestuur van het pensioenfonds mag worden verwacht dat zij inzichtelijk heeft hoe de input, de systematiek en de berekening inzake de bepaling van het VEV tot stand komen, en welke controles worden uitgevoerd om de juistheid/volledigheid vast te stellen. Tevens zal het bestuur een analyse van de uitkomsten ten opzichte van voorgaand jaar opstellen en daarin bijvoorbeeld de ontwikkelingen van de rente, de beleggingsportefeuille of het deelnemersbestand in aanmerking nemen. De accountant en certificerend actuaris bespreken met elkaar tijdens de planningsfase de invloed van bovenstaande aspecten en welke informatie beschikbaar is, mede op basis van de beschrijving van het bestuur van het pensioenfonds en in hoeverre dat kan worden meegenomen in de planning en reikwijdte van de controlewerkzaamheden.

In het navolgende wordt een good practice rolverdeling beschreven die accountant en certificerend actuaris met elkaar zouden kunnen afspreken. Daarbij controleert in beginsel de accountant de basisgegevens (gegeven de methodiek en uitgangspunten) – met uitzondering van de kasstromen en overige benodigde informatie rondom de technische voorzieningen, welke door de certificerend actuaris worden gecontroleerd. De certificerend actuaris toetst de gekozen methodiek en berekening (inclusief schokken) voor alle varianten. Hierbij geldt dat zowel de accountant als de certificerend actuaris zijn/haar eigen professionele verantwoordelijkheid heeft om te bepalen welke werkzaamheden worden verricht en in welke hoedanigheid van elkaars diensten gebruik worden gemaakt. In bijlage 2 is een voorbeeld rolverdeling tussen accountant en certificerend actuaris opgenomen, waarin tevens indicatief de mogelijke werkzaamheden per te onderscheiden onderdeel zijn uitgewerkt. De accountant en certificerend actuaris bespreken welke werkzaamheden zij in dit kader benodigd achten.

Toetsing van de methodiek

De accountant en certificerend actuaris bespreken vooraf en achteraf of het standaardmodel van DNB kan worden gevolgd c.q. welke afwijkingen ten opzichte van het standaardmodel aan de orde (zouden kunnen) zijn, mede op basis van de input van het bestuur van het pensioenfonds. Hierbij komt tevens aan de orde of het pensioenfonds actief vermogensbeheer voert en de eventuele noodzaak tot kwantificering van liquiditeitsrisico, concentratierisico en operationeel risico. Indien afwijkingen van het standaardmodel (moeten) plaatsvinden, dan stellen de accountant en de certificerend actuaris vast of het bestuur hiervoor formeel goedkeuring heeft ontvangen van DNB.

Onderzoek naar de basisgegevens

Het VEV is mede gebaseerd op (projecties van) toekomstige kasstromen van de beleggingen. De accountant en certificerend actuaris bespreken van welke beleggingscategorieën kasstromen moeten en kunnen worden verkregen, de bron daarvan en de mate van zekerheid die dienaangaande kan worden verkregen al dan niet op basis van het doorkijkprincipe ("look through"). Verder bespreken de accountant en certificerend actuaris welke gegevens nog meer kunnen worden onderscheiden (anders dan de toekomstige kasstromen) die relevant zijn voor het vaststellen van het VEV alsmede welke werkzaamheden de certificerend actuaris daarbij verwacht en door de accountant kunnen worden uitgevoerd. Hierbij nemen accountant en certificerend actuaris de vastgestelde materialiteit in ogenschouw. De afbakening en afgesproken werkzaamheden kunnen worden vastgelegd in de instructiebrief/ werkafspraken die de accountant aan de certificerend actuaris verstrekt.

Toetsing van de berekening

De certificerend actuaris controleert de berekening van het VEV (inclusief schokken), waarbij de certificerend actuaris controleert dat het VEV is opgesteld in overeenstemming met de gekozen methodiek, vaststelt dat de basisgegevens juist en volledig in de VEV-berekening zijn gebruikt en de VEV-berekening controleert op juistheid. Daarbij is tevens analyse van de uitkomsten (per risicofactor of component daarvan) van belang ten opzichte van de uitkomsten van voorgaand jaar. De certificerend actuaris toetst daarbij relevante afwijkingen of uitgebleven afwijkingen. Verwachtingen kunnen voorafgaand concreet worden gemaakt op basis van bijvoorbeeld de ontwikkelingen in de rente, de beleggingsportefeuille of het deelnemersbestand. Een certificerend actuaris kan voor de controle van de VEV-berekening gebruikmaken van een eigen model, waarmee een verwachtingswaarde kan worden berekend, of de berekening van het bestuur controleren.

Gebruikmaken van elkaars werkzaamheden

Planning/afstemming

Het gebruikmaken van elkaars werkzaamheden door de accountant en certificerend actuaris volgt de handreikingen van de NBA en het AG. De afstemmingen en afspraken omtrent de rolverdeling, aandachtspunten in de controle, rapportage omtrent de uitkomsten van de werkzaamheden en andere gegevensuitwisseling in het kader van het VEV kunnen worden vastgelegd in de instructiebrief van de accountant aan de certificerend actuaris.

Materialiteit

Voor de controle van het VEV is in beginsel de materialiteit zoals vastgesteld in het kader van de controle van de jaarrekening en jaarstaten leidend. De certificerend actuaris en de accountant bespreken in dit kader tevens de kwalitatieve factoren die specifiek van belang

worden geacht voor de materialiteit voor de controle van het VEV. Hierbij kan in de overweging mee worden genomen, onder andere de hoogte van de dekkingsgraad van het pensioenfonds in relatie tot het VEV en de ontwikkeling van de dekkingsgraad ten opzichte van het herstelplan. Bij het bepalen van de reikwijdte van de werkzaamheden en evaluatie van de uitkomsten nemen de accountant en de certificerende actuaris in overweging welk effect een (mogelijke) bevinding bij de juistheid en volledigheid van de basisgegevens kan hebben op de VEV-uitkomsten.

Afronding/rapportage

Als onderdeel van hun afstemmingen in het kader van het jaarwerk bespreken de accountant en certificerende actuaris de uitkomsten (en het oordeel) van de werkzaamheden, waarbij de bevindingen worden geëvalueerd en de eventuele impact op de jaarrekening, jaarstaten en controlewerkzaamheden wordt bepaald. Rapportage kan daarbij in verschillende vormen:

- De certificerende actuaris kan de rapportage omtrent de uitkomsten, nadat deze zijn besproken, opnemen in het certificeringsrapport of in de bijlagen daarvan. Daarbij kan aanvullend in een afzonderlijk controlememorandum een meer gedetailleerde beschrijving van de verrichte werkzaamheden en (analyse van) de uitkomsten worden gegeven. De certificerende actuaris rapporteert tenminste die informatie, welke benodigd is voor de accountant om een controle uit te voeren op de gegevens opgenomen in de jaarstaten ten behoeve van DNB en de risicoparagraaf van de jaarrekening.
- De accountant kan een rapportage verstrekken die is opgesteld overeenkomstig een Controlestandaard uit de NV COS. Het bestuur van het pensioenfonds dient hiertoe wel een opdracht toe te verstrekken. Een andere variant is dat de accountant de uitkomsten van de werkzaamheden, nadat deze zijn besproken, kort samenvat in het accountantsverslag welke tevens beschikbaar wordt gesteld aan de certificerende actuaris.

De accountant certificeert de volledige set met jaarstaten. De certificerende actuaris geeft bij de jaarstaten een actuariële verklaring af over zijn bevindingen ten aanzien van zijn controlewerkzaamheden. De certificerende actuaris overtuigt zich ervan dat de solvabiliteitstoets zoals deze vastligt in de staten J502 of J503 juist is uitgevoerd. Indien de certificerende actuaris opmerkingen heeft met betrekking tot bepaalde elementen van de toets in de specifieke situatie van het pensioenfonds dan vermeldt hij dat in zijn actuariële verklaring. De certificerende actuaris geeft voorts een eigen oordeel over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Voor zover dat oordeel afwijkt van de uitkomst van de solvabiliteitstoets zoals weergegeven in staat J502 of J503, is een zorgvuldige onderbouwing van de naar het oordeel van de certificerende actuaris benodigde solvabiliteit noodzakelijk. Met zijn verklaring tekent de certificerende actuaris derhalve voor de juiste uitvoering van de solvabiliteitstoets.

De relevantie van het VEV wordt onder het nieuwe FTK groter en daarmee het belang van goede berekening alsmede nauwgezette controle. Korting van opgebouwde pensioenen moet dan namelijk ook plaatsvinden als een pensioenfonds onvoldoende herstelkracht heeft om in maximaal tien jaar naar de vereiste dekkingsgraad toe te groeien. Pensioenfondsen zullen elk jaar aan de hand van een herstelplan moeten aantonen dat het vanaf dat moment kan herstellen in een periode van maximaal 10 jaar.

Bijlage 2.1 – Risicocomponenten VEV

Formule voor VEV

$$= \sqrt{S_1^2 + S_2^2 + 2 \cdot \rho_{1,2} S_1 S_2 + S_3^2 + S_4^2 + S_5^2 + 2 \cdot \rho_{1,5} S_1 S_5 + 2 \cdot \rho_{2,5} S_2 S_5 + S_6^2 + S_7^2 + S_8^2 + S_9^2 + S_{10}^2}$$

waarbij $\rho_{1,2} = 0,40$ en $\rho_{1,5} = 0,40$ indien voor S1 wordt uitgegaan van een rentedaling en nihil indien S1 is gebaseerd op een rentestijging, en $\rho_{2,5} = 0,50$.

Voor de berekening van het vereist eigen vermogen hanteert het fonds een standaardmodel waarin door middel van risicofactoren voor de gehele balans van activa en passiva rekening wordt gehouden met:

- S1: het renterisico;
- S2: het aandelen- en vastgoedrisico;
- S3: het valutarisico;
- S4: het grondstoffenrisico;
- S5: het kredietrisico;
- S6: het verzekeringstechnisch risico;
- S7; het liquiditeitsrisico;
- S8: het concentratierisico;
- S9: het operationeel risico; en
- S10: het actief beheer.

Voor de berekening van het vereist eigen vermogen per risicofactor volgens het standaardmodel gaat het fonds uit van een scenariomethode op basis van de volgende risicofactoren.

- S1 is het renterisico. Dit betreft het risico van de verandering in de rentestand welke de waardering van de TV en beleggingen (vastrentende waarden) beïnvloedt. Met het renterisico wordt het effect van de meest ongunstige verandering in de rente volgens voorgeschreven stijgings- en dalingsfactoren benaderd.
- S2 is het zakelijke-waardenrisico. Dit betreft het risico dat de waarde van beleggingen in aandelen en vastgoed daalt. Door S2 wordt het effect bepaald van een daling van de waarde van de beleggingen in beursgenoteerde aandelen ontwikkelde markten en beursgenoteerd vastgoed met standaard 30% (S2A), in aandelen opkomende markten met standaard 40% (S2B), in niet-beursgenoteerde aandelen met standaard 40% (S2C) en in niet-beursgenoteerd vastgoed met standaard 15% (S2D).
- S3 is het valutarisico. Dit betreft het risico dat ontstaat bij het in bezit hebben van beleggingen in buitenlandse valuta door wijzigingen in de wisselkoers waardoor deze minder waard worden. Indien het valutarisico (deels) wordt afgedekt wordt hiermee rekening gehouden. Bij de berekening van het effect van dit risico wordt rekening gehouden met een daling van alle valutakoersen ten opzichte van de euro met 20% voor ontwikkelde markten en met een daling van 35% voor opkomende markten.

- S4 is het grondstoffenrisico. Dit betreffen alle risico's die te maken hebben met beleggingen in grondstoffen (commodities), zoals risico's die voortvloeien uit een veranderend vraag en aanbod. De buffer wordt berekend rekening houdend met het effect van een daling van de waarde van de beleggingen in grondstoffen met 35%.
- S5 is het kredietrisico. Dit betreft het risico van een verlies dat optreedt wanneer een kredietnemer zijn beloofde betalingen niet nakomt. Voor de berekening van de buffer wordt gebruik gemaakt van het effect van een stijging van de gewogen gemiddelde rentemarge (credit spread) met een aantal basispunten, afhankelijk van de ratingklasse van het instrument.
- S6 is het verzekeringstechnisch risico. Dit zijn alle risico's welke voortkomen uit verplichtingen uit hoofde van verzekeringsactiviteiten. Het vereiste vermogen voor verzekeringstechnische risico's wordt bepaald door het procesrisico, de trendsterfteonzekerheid (TSO) en de negatieve stochastische afwijkingen (NSA).
- S7 is het liquiditeitsrisico. Dit betreft het risico dat de organisatie over onvoldoende middelen beschikt om aan de directe verplichtingen te voldoen. In het standaardmodel voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is de gevoeligheid van het eigen vermogen voor liquiditeitsrisico gelijkgesteld aan 0%.
- S8 is het concentratierisico. Dit is het risico dat optreedt wanneer een groot deel van het vermogen bij één debiteur geconcentreerd blijkt te zijn. In het standaardmodel voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is de gevoeligheid van het eigen vermogen voor concentratierisico gelijkgesteld aan 0%.
- S9 is het operationeel risico. Dit is het risico dat door het tekortschieten van de werking van de eigen organisatie fouten niet tijdig opgemerkt worden of tot fraude kunnen leiden. Dit risico is niet meegenomen in de VEV-formule, maar hiervoor kan een aanvullende buffer worden gevormd. In het standaardmodel voor de bepaling van het vereist eigen vermogen is de gevoeligheid van het eigen vermogen voor operationeel risico gelijkgesteld aan 0%.
- S10 is het risico actief beheer. Dit is het risico dat ontstaat doordat vermogensbeheerders actief beheer voeren op (delen van) de beleggingsportefeuille. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van de tracking error ten opzichte van de voor de (deel)portefeuille vastgelegde benchmark.

Bijlage 2. 2 – Voorbeeld rolverdeling

In deze bijlage is een voorbeeld rolverdeling opgenomen, zoals de accountant en de certificerend actuaris in de praktijk zouden kunnen toepassen, en waarin indicatief de mogelijk te verrichten werkzaamheden zijn uitgewerkt. Daarbij controleert in beginsel de accountant de basisgegevens (gegeven de methodiek en uitgangspunten) en de certificerend actuaris de gekozen VEV-methodiek en berekening (inclusief schokken) voor alle varianten. Daarbij stelt de certificerend actuaris vast dat de basisgegevens juist en volledig in de VEV-berekening zijn gebruikt. Bepaalde controles of werkzaamheden kunnen in voorkomende situaties bijvoorbeeld door een accountant van de vermogensbeheerder worden uitgevoerd. Dit kan invloed hebben op de eigen werkzaamheden die de accountant en certificerend actuaris uitvoeren. Hierbij geldt dat het de verantwoordelijkheid van eenieder is om te bepalen welke werkzaamheden moeten worden verricht om van de werkzaamheden van de ander gebruik te kunnen maken. Tevens wordt bij het bepalen van de uit te voeren werkzaamheden de materialiteit en risico-inschatting door de account in overweging genomen.

Aandachtsgebied	Accountant	↔	Certificerend actuaris
Algemeen			
Toetsing gekozen VEV-methodiek en uitgangspunten			✓
Toetsing op aanpassingen/afwijkingen t.o.v. standaardmodel			✓
Vaststellen aansluiting berekening met VEV-basisgegevens			✓
Nagaan of de feitelijke uitvoering van het beleggingsbeleid conform de strategische uitgangspunten plaatsvindt			✓
Toetsing juistheid en volledigheid toegepaste schokken en VEV-berekening (initieel en evenwichtssituatie)			✓
·op basis van strategische mix			
·op basis van feitelijke mix			
Vaststellen aansluiting VEV-uitkomsten met jaarrekening en jaarstaten	✓		
Onderzoek beschikbaarheid doorkijk informatie fondsen	✓		
S1 - renterisico			
Vaststellen consistente rubricering met jaarrekening	✓		
Kasstromen op vastrentende waarden en derivaten	✓		
·vaststellen volledigheid op productniveau			
·vaststellen juistheid berekening per type product (op basis van deelwaarneming)			
· vaststellen aansluiting met marktwaarde volgens jaarrekening			
· toepassing doorkijkprincipe			
Renteafdekking			✓
· op basis van strategische mix			

Aandachtsgebied	Accountant	☐	Certificerend actuaris
· op basis van feitelijke mix			
Analyse VEV-uitkomsten t.o.v. voorgaand jaar en ontwikkelingen in de portefeuille			✓
S2 – risico zakelijke waarden			
Vaststellen consistente rubricering met jaarrekening	✓		
Vaststellen aansluiting met marktwaarde volgens jaarrekening	✓		
· directe beleggingen (aansluiting met (gecontroleerde) jaarrekening)			
· indirecte beleggingen (aansluiting met (gecontroleerde) fondsopgave)			
Analyse VEV-uitkomsten t.o.v. voorgaand jaar en ontwikkelingen in de portefeuille			✓
S3 - valutarisico			
Beleggingen in vreemde valuta	✓		
· directe beleggingen			
· indirecte beleggingen			
Vaststellen aansluiting marktwaarde van valutatermijncontracten volgens jaarrekening	✓		
· directe beleggingen (aansluiting met (gecontroleerde) jaarrekening)			
· indirecte beleggingen (aansluiting met (gecontroleerde) fondsopgave)			
Valuta-afdekking			
· op basis van feitelijke mix	✓		
· op basis van strategische mix	✓		
Analyse VEV-uitkomsten t.o.v. voorgaand jaar en ontwikkelingen in de portefeuille			✓
S4 – grondstoffenrisico			
Vaststelling aansluiting met marktwaarde volgens (gecontroleerde) jaarrekening	✓		
· directe beleggingen			
· indirecte beleggingen			
Analyse VEV-uitkomsten t.o.v. voorgaand jaar en ontwikkelingen in de portefeuille			✓
S5 – kredietrisico			
Vaststellen juistheid credit spreads op productniveau (of indien toegestaan: juistheid gehanteerde duration)	✓		
Analyse VEV-uitkomsten t.o.v. voorgaand jaar en ontwikkelingen in de portefeuille			✓

Aandachtsgebied	Accountant	☐ Certificerend actuaris
S6 – verzekeringstechnisch risico		
Toetsing onderliggende technische voorzieningen		✓
Toetsing (gemiddelde) leeftijden en kwalificatie regelingen		✓
Analyse VEV-uitkomsten t.o.v. voorgaand jaar en ontwikkelingen in het deelnemersbestand		✓
S7 – liquiditeitsrisico, S8 – concentratierisico, S9 – operationeel risico		
Toetsing van onderbouwing of risico van toepassing is en toetsing inschatting		✓
Analyse VEV-uitkomsten t.o.v. voorgaand jaar		✓
Overige – bijv. risico actief beheer		
Controle ex-ante tracking error	✓	
Analyse VEV-uitkomsten t.o.v. voorgaand jaar en ontwikkelingen in de portefeuille		✓

Bijlage 3: Overleg certificerend actuaris - accountant nader belicht

Aanbevolen afstemming tussen certificerend actuaris en externe accountant verloopt volgens de volgende stappen:

1. Certificerend actuaris en accountant verrichten ieder voor zich de planningsfase en hebben in die fase onderling contact om wederzijds af te stemmen: scope van hun werkzaamheden, planning van hun werkzaamheden en eventuele knelpunten, bijzondere aandachtspunten in het verslagjaar, relevante ontwikkelingen in wet- en/of regelgeving, en dergelijke.
2. Certificerend actuaris en accountant voeren deels parallel hun werkzaamheden uit.
3. Jaareinde afstemmingen, overleg over conclusies en uitwisseling van informatie
 - a. De accountant informeert de certificerend actuaris omtrent de uitkomsten van de controlewerkzaamheden zoals aangaande: basisgegevens in de pensioenadministratie en voor de bepaling van het vereist eigen vermogen bij pensioenfondsen alsmede de controle van de jaarrekening, waaruit (samenstelling van) vermogen en baten en lasten blijken.
 - b. De certificerend actuaris informeert de accountant omtrent de uitkomsten van de certificeringswerkzaamheden ten aanzien van bijvoorbeeld technische voorzieningen, het (minimaal) vereist eigen vermogen, de kostendekkende premie en de prudent person bepalingen bij pensioenfondsen.
4. Rapportering

Een indicatieve verdeling van de aandachtsgebieden tussen certificerend actuaris en accountant bij pensioenfondsen kan als volgt worden weergegeven.

	Beleggingen	Technische voorzieningen	Premie	Overige
Certificerend actuaris	Prudent person regels	Waardering Toereikendheid	Kostendekkende premie	Vermogenspositie Herstelplan Deel verslagstaten
Accountant	Bestaan Waardering incl. modellen Toekomstige kasstromen	Basisgegevens Aanspraken	Feitelijke premie	Beheerste en integere bedrijfsvoering Jaarverslag en jaarrekening Verslagstaten

Planningsfase

In de hoofdtekst is opgenomen dat de accountant en certificerend actuaris als onderdeel van de bepaling van hun werkplan overleg voeren over de volgende onderwerpen:

- de uitkomsten van hun initiële risicoanalyse;
- de actuarieel bepaalde informatie elementen waarover zekerheid moet worden verkregen;
- de voorgenomen controledoelstelling en –aanpak;
- de bij de controle te hanteren controlemethodieken;
- de materialiteit die daarbij gehanteerd wordt;
- de basisgegevens;
- de wijze waarop de certificerend actuaris door de accountant geïnformeerd zal worden over de betrouwbaarheid van de basisgegevens;
- de door het pensioenfonds gehanteerde waarderingsgrondslagen en voorgenomen wijzigingen daarin;
- de planning van de werkzaamheden en overleg over de wederzijdse bevindingen.

De afstemming vindt bij voorkeur plaats op basis van een concept werkplan van certificerend actuaris en accountant. De bespreking is erop gericht om elkaar te informeren over geïdentificeerde risicofactoren en de wijze waarop de controle zal worden uitgevoerd. Door deze elementen te bespreken kunnen de accountant en certificerend actuaris ook kennisnemen van de verwachtingen ten aanzien van de werkzaamheden die de andere professional heeft en daarbij tijdig mogelijke gaten in de gezamenlijke aanpak identificeren. Deze afstemming is vooral bedoeld om duidelijkheid te scheppen over de doelstellingen en scope van de door accountant en certificerend actuaris uit te voeren werkzaamheden. Enerzijds om te voorkomen dat werkzaamheden dubbel worden uitgevoerd en anderzijds om te voorkomen dat relevante controlewerkzaamheden door geen van beiden wordt gedaan.

In het overleg kunnen bovendien afspraken worden gemaakt over specifieke aandachtsgebieden bij de controles.

Naar aanleiding van de afstemming kan worden overwogen om, naast afspraken over het afsluitende overleg, afspraken te maken over eventuele tussentijdse afstemmingen dan wel te bepalen wat omstandigheden zijn die aanleiding zijn om een tussentijdse afstemming te houden.

De bespreking wordt genotuleerd en partijen bevestigen onderling de juistheid van de notulen.

De actuarieel bepaalde informatie-elementen

Van belang is dat accountant en certificerend actuaris onderling duidelijkheid hebben over de actuarieel bepaalde elementen die in de financiële informatie zijn begrepen en waar in het kader van de certificering zekerheid over dient te worden verkregen. Dit omvat de identificatie van de onder de actuariële certificering vallende technische voorzieningen. Hieronder valt tevens de afstemming welke informatie in de toelichting van de jaarrekening is opgenomen en de zekerheid die daarbij verkregen dient te worden. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de uitkomst van de toereikendheidstoets of de kostendekkende premie die onderdeel kunnen (moeten) vormen van de toelichting.

Controledoelstellingen en –aanpak

De werkzaamheden van de accountant bij de financiële verantwoording van een pensioenfonds zijn gericht op het afgeven van een verklaring of de financiële overzichten, in overeenstemming met het van toepassing zijnde stelsel van financiële verslaggeving, 'een getrouw beeld' geven. Kern daarbij is of de financiële overzichten in alle van materieel belang zijnde opzichten in overeenstemming zijn met het van toepassing zijnde stelsel van financiële verslaggeving.

De werkzaamheden van de certificerend actuaris richten zich vanuit het wettelijk perspectief op het afgeven van een verklaring bij de technische voorzieningen en, bij pensioenfondsen, de financiële positie. Hierbij is ten aanzien van het oordeel over de voorzieningen in de beroepsreglementering van de actuarissen de volgende guidance gegeven:

Bij de verwoording van het oordeel over de voorziening is aangesloten bij de bewoordingen in wetteksten betreffende het oordeel van de certificerend actuaris. In geval van pensioenfondsen wordt daarom verklaard dat de technische voorziening toereikend is vastgesteld. De constatering, dat de hoogte van de technische voorzieningen – als geheel gezien – 'toereikend' is, wordt geïnterpreteerd als: de hoogte van de voorzieningen bevindt zich ten minste op het niveau, dat uitgaande van realistische grondslagen als prudent te kenmerken is. Daarbij wordt tevens opgemerkt dat de bewoording 'prudent' ten onrechte zou kunnen suggereren dat de certificerend actuaris slechts afgaat op de prudentie van de technische voorzieningen.

Zoals uit de guidance blijkt, zijn de doelstellingen van de actuariële certificering niet in alle gevallen gelijk aan de doelstellingen van de accountantscontrole en vice versa. Daarom is het van belang dat de accountant en de certificerend actuaris voor aanvang van de werkzaamheden overleg hebben over de doelstelling van hun individuele controles zodat tijdig geïdentificeerd wordt waar en in hoeverre ze verschillen. Om het gebruik van elkaars werkzaamheden te optimaliseren kan op basis van deze analyse worden vastgesteld hoe dit de voorgenomen controleaanpak beïnvloed.

Bij de controle te hanteren controlemethodieken

Betreffende de controlemethodieken wordt van gedachten gewisseld over in hoeverre sprake is van systeemgerichte dan wel gegevensgerichte controle en in welke mate op interne controles wordt gesteund. Ook zal het overleg aandacht besteden aan de omvang van de geplande werkzaamheden. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan:

- Welke werkzaamheden de certificerend actuaris verricht betreffende zijn beschouwing van de solvabiliteitspositie, dit kan immers van belang zijn voor het oordeel van de accountant over eventuele aanvullende toelichtingen bij de jaarrekening.
- Het bespreken welke werkzaamheden worden verricht betreffende beoordeling van de toereikendheid van de technische voorzieningen en welke werkzaamheden worden uitgevoerd met betrekking tot beoordeling van de rekenkundige juistheid van de voorziening en de uitgevoerde toereikendheidstoets.
- De vaststelling van de controlewerkzaamheden van de accountant bij de beleggingsgegevens die gebruikt worden bij de uitvoering van de solvabiliteitstoets.

De accountant bepaalt mede op basis hiervan welke werkzaamheden moeten worden verricht teneinde overeenkomstig Standaard 620 (indien de actuaris is ingehuurd door de accountant dan wel een certificerende actuaris betreft), gebruik te kunnen maken van de werkzaamheden

van de actuaris. De accountant bepaalt tevens welke eigen werkzaamheden daarnaast moeten worden uitgevoerd en of additionele deskundigen moeten worden ingezet bij de review van de werkzaamheden van de actuaris en/of de eigen werkzaamheden.

De combinatie stelt de accountant in staat de ongedeelde verantwoordelijkheid voor het oordeel omtrent de getrouwheid van de verantwoording te kunnen nemen.

De certificerend actuaris bepaalt mede op basis hiervan welke werkzaamheden moeten worden verricht teneinde overeenkomstig de AG standaarden en regelgeving gebruik te kunnen maken van de werkzaamheden van de accountant. De certificerend actuaris bepaalt tevens welke eigen werkzaamheden eventueel daarnaast moeten worden uitgevoerd.

Wijze van informeren over betrouwbaarheid van de basisgegevens

Op basis van de geïdentificeerde actuariële bepaalde informatie-elementen bepalen de accountant en de certificerend actuaris in onderling overleg wat de basisgegevens zijn waarvan de accountant de certificerend actuaris over de betrouwbaarheid zal gaan informeren. Ook informeert de certificerend actuaris de accountant over andere informatie die hij mogelijk bij zijn oordeelsvorming zal betrekken, bijvoorbeeld in het kader van de beoordeling van de financiële positie. Dit stelt de accountant in staat te evalueren of dit zijnerzijds vraagt om in te richten controlemaatregelen.

Als onderdeel van het overleg wordt ook bepaald op welke wijze de accountant de certificerend actuaris zal informeren over de betrouwbaarheid van de basisgegevens. In de praktijk worden daar verschillende vormen gehanteerd. Er wordt over het algemeen gebruik gemaakt van een assurance-rapport. Dit assurance-rapport is gericht aan het bestuur van het pensioenfonds en wordt in afschrift verstrekt aan de certificerend actuaris. Een assurance-rapport omvat een conclusie van de accountant met betrekking tot de uitgevoerde controle.

In een aantal specifieke gevallen wordt gebruik gemaakt van een rapport van feitelijke bevindingen bijvoorbeeld omdat dat in voorkomend geval beter aansluit bij de verdeling van de werkzaamheden tussen de certificerend actuaris en de accountant. Voor de certificerend actuaris is van belang zich te realiseren dat een dergelijk rapport geen conclusie omvat maar rapporteert over de bevindingen uit de vooraf afgestemde werkzaamheden. De certificerend actuaris zal op basis van die rapportage dan zelf een conclusie trekken of de beoogde zekerheid is verkregen. Overigens zal de accountant op zijn beurt ook vaststellen of de gevolgde verdeling van werkzaamheden niet leidt tot een onvoldoende basis voor het eindoordeel over de verantwoording. In het overleg wordt onderling vastgesteld hoe dit wordt gewaarborgd.

Waarderingsgrondslagen en voorgenomen wijzigingen daarin

Er kan een directe interactie bestaan tussen de technische voorzieningen en die van andere activa en passiva. In dit verband is het van belang dat de gehanteerde grondslagen onderling worden besproken en dat de invloed van voorgenomen wijzigingen wordt geëvalueerd. Bij de afstemming over de door het pensioenfonds gehanteerde waarderingsgrondslagen en de eventuele wijzigingen daarin kan ook worden gedacht aan bespreking van de rubricering van technische voorzieningen en de wijze waarop het pensioenfonds de gevormde technische voorzieningen toelicht in de jaarrekening. Besproken wordt tevens of de gehanteerde grondslagen en parameters aanvaardbaar te achten zijn in de onderhavige situatie en omstandigheden, of daarbij voldoende prudentie is betracht en in welke mate veranderingen daarin de uitkomsten kunnen beïnvloeden.

Naarmate de uitkomsten meer gevoelig zijn voor verandering van een grondslag of parameter, wordt nadrukkelijker stilgestaan bij de vraag of de gekozen grondslag resp. waarde van de parameter passend is in de omstandigheden.

De accountant stelt daarbij tevens vast dat de gevoeligheid (en risico's naar aanleiding daarvan) passend worden toegelicht in de jaarrekening.

Planning van de werkzaamheden en overleg over wederzijdse bevindingen

Om de kwaliteit van de oordeelsvorming en de efficiëntie van het samenwerkingsproces te waarborgen is het belangrijk om afspraken te maken over de planning van de werkzaamheden. Daarnaast is het relevant om afspraken te maken over een afsluitend overleg en eventuele tussentijdse afstemmingen.

Overleg over conclusies en uitwisseling van informatie

In de handreiking is vastgelegd dat de accountant en de certificerend actuaris elkaar over bevindingen en conclusies informeren. Uitgangspunt voor het overleg is dat de accountant en certificerend actuaris hun bevindingen uit de controle voor wat betreft de feitelijke juistheid hebben afgestemd met het pensioenfonds. In het overleg staan centraal de uitwisseling van de bevindingen en een bespreking over hoe de bevindingen het oordeel beïnvloeden. Tevens wordt hierbij besproken wat de invloed van de bevinding van de één is op het oordeel van de ander. Het is aan te bevelen het pensioenfonds in de gelegenheid te stellen het overleg bij te wonen en waar mogelijk te laten bij dragen aan de gedachtewisseling. Het is immers van belang dat het pensioenfonds gedegen op de hoogte is van de bevindingen en zich een beeld kan vormen of de bevinding moet leiden tot aanpassing (al dan niet tekstueel) van de verantwoording die onder haar verantwoordelijkheid wordt opgemaakt.

De eindafstemming over de bevindingen vindt bij voorkeur plaats aan de hand van concept rapportages van accountant en certificerend actuaris. Van de bespreking worden aantekeningen gemaakt, die worden vastgelegd in het dossier. Het verdient aanbeveling dat partijen de juistheid van de conclusies en eventuele op te volgen punten onderling bevestigen.

Bijlage 4: Taakverdeling interne, adviserende en certificerende actuarissen

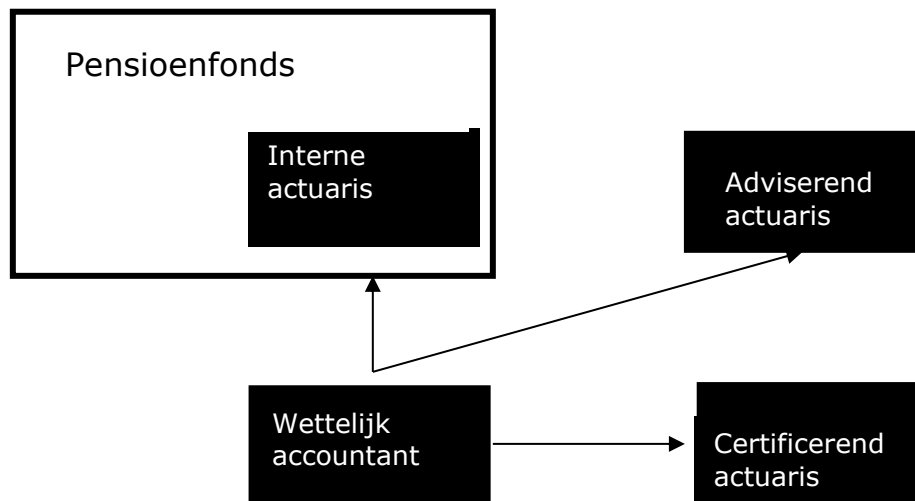
Actuarissen zijn op grond van het Reglement van Orde van het Koninklijk Actuarieel Genootschap gehouden aan gedragsregels.

Het pensioenfonds gebruikt schattingen van de interne actuaris (al dan niet van de partij waaraan het pensioenfonds processen heeft uitbesteed) en/of de adviserend actuaris bij het opstellen van de jaarrekening. Deze schattingen betreffen onder andere de technische voorziening, de kostendekkende premie, het (Minimaal) Vereist Eigen Vermogen en de technische analyse. De interne actuaris en adviserend actuaris kunnen derhalve worden beschouwd als een door het bestuur van het pensioenfonds ingeschakelde deskundige.

- De certificerend actuaris geeft, mede aan de hand van richtlijnen van het Koninklijk Actuarieel Genootschap, een objectief en deskundig oordeel over de mate waarin het pensioenfonds voldoet aan artikel 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, waaronder de vaststelling van de technische voorzieningen, de kostendekkende premie en het (minimaal) vereist eigen vermogen van het pensioenfonds, alsmede aan artikel 121 tot en met 135 van de Wet verplichte beroepspensioenregeling.

Over de uitkomst van de werkzaamheden wordt een actuariële verklaring opgenomen in de DNB-verslagstaten. Daarnaast wordt het oordeel, samen met een beschrijving van de werkzaamheden, onderbouwd in een rapport van de certificerend actuaris.

In het onderstaande organogram wordt ter illustratie weergegeven hoe de relatie kan zijn tussen de accountant en de interne, adviserend en certificerend actuaris.

Praktijkhandreiking

Gebruikmaken van de werkzaamheden van de certificerend actuaris bij de controle van de jaarrekening en staten van pensioenfondsen

Bijlage 5: Rol van de certificerend actuaris - impactanalyse (art 126-140 PW)

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
126	Vaststelling technische voorzieningen (TV)	<p>De TV zijn gewaardeerd op basis van marktwaardering. Grondslagen zijn gebaseerd op prudente beginselen. De TV zijn toereikend om het geheel van de pensioenverplichtingen na te komen. AG-guidance legt dit uit als: "de hoogte van de voorzieningen bevindt zich ten minste op het niveau dat uitgaande van realistische grondslagen als prudent te kenmerken is." Methodiek en grondslagen blijven van jaar op jaar ongewijzigd, tenzij verandering vanwege juridische, demografische of economische omstandigheden.</p> <p>De actuariële analyse (technische analyse) sluit aan op rekening van baten en lasten.</p>	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vaststellen dat grondslagen zijn gebaseerd op prudente beginselen: <ul style="list-style-type: none"> o meest recente AG-prognosetafel met correctie ervaringssterfte o gebruik DNB RTS o kostenopslagen voldoende voor zelfstandige afwikkeling psf - vaststellen dat alle reglementaire pensioentoezeggingen in TV zijn verwerkt (volledigheid) - steekproefsgewijze controle dan wel toetsing van gehanteerde contante waardefactoren al dan niet met gebruikmaking werkzaamheden van het pensioenfonds

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
		RJ 610.244 t/m 267	<ul style="list-style-type: none"> - vaststellen dat methodiek consistent is met voorgaande jaren - nalopen van actuariële analyse als plausibiliteitscheck op het verloop van de TV <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - overleg met actuaris over uitgangspunten, bevindingen en conclusies t.a.v. toereikendheid, marktwaardering, prudente beginselen, consistentie en FTK - controle basisgegevens, waarin begrepen aanspraken en rechten - toepassen van NBA-handreiking 1116
127	Financiering ouderdomspensioen	<p>Ouderdomspensioen wordt gefinancierd op kapitaaldekking.</p> <p>RJ 610: geen.</p>	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vaststellen dat inderdaad sprake is van fondsvorming voor die pensioenonderdelen waar dat wettelijk vereist is. <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bevestiging vragen aan actuaris dat te allen tijde (dus ook tussentijds) sprake is van toepassing van het stelsel van kapitaaldekking
128	Kostendeekkende premie	De in jaarverslag en jaarrekening vermelde kostendeekkende premie en gedempte premie zijn vastgesteld conform de wettelijke voorschriften.	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vaststellen dat de kostendeekkende premie alle vereiste elementen bevat.

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
		<p>Zie ook artikel 130 PW.</p> <p>RJ 610.312</p>	<ul style="list-style-type: none"> - vaststellen dat alle elementen van de kostendeckende premie correct zijn vastgesteld (i.e. op basis van marktwaarden en inclusief een opslag voor opbouw van het vereist eigen vermogen). - Bij gebruikmaking van een gedempte premie nagaan of de premiedemping conform afspraken in ABTN (Actuariële en Bedrijfstechnische nota) en uitvoeringsovereenkomst is toegepast en of deze pensioenfondsafspraken voor premiedemping passen binnen de wet- en regelgeving hierover. <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vaststellen dat alle verplichte elementen zijn meegenomen - vaststellen van het verband tussen pensioenopbouw in de jaarrekening en de actuariële koopsom in de KDP - Vaststellen dat de opslagen voor solvabiliteit en kosten consistent en in overeenstemming met ABTN, VEV en wet- en regelgeving zijn opgesteld. - Bespreken van de uitgangspunten met actuaris, inclusief afwijkingen bij toepassing gedempte KDP

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
			<ul style="list-style-type: none"> - Kennisnemen van de uitkomst van de toets en bespreken welke maatregelen door het pensioenfonds moeten worden genomen
129	Premieterugstorting of –korting	<p>De feitelijke premie is hoger dan de kostendekkende premie, behoudens specifieke omstandigheden.</p> <p>RJ 610.312</p>	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen dat de feitelijke betaalde premie ten minste gelijk is aan de gedempte premie. - Als de feitelijk betaalde premie lager is dan de gedempte premie vaststellen dat is voldaan aan de criteria voor premieterugstorting dan wel premiekorting. <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bevestiging vragen bij de actuaris omtrent de juiste toepassing van de wettelijke regels - Vaststellen dat in geval van premiekorting of -restitutie is voldaan aan de bepalingen van art. 129 PW met betrekking tot premiestelling, VEV, dekking door waarden, vereiste consistentie en het voldoen aan de voorwaarden met betrekking tot toeslagen.
130	Vermelding premie	<p>In de jaarrekening en in het jaarverslag is de hoogte vermeld van de totale kostendekkende premie, de totale gedempte premie en de totale feitelijke premie.</p> <p>RJ 610.312</p>	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vaststellen dat de totale kostendekkende premie, de totale gedempte premie en de totale feitelijke premie zijn vermeld in de jaarrekening en in het jaarverslag. <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p>

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
			- De accountant stelt zelfstandig vast of de juiste en volledige toelichting (conform art. 130 PW) is opgenomen in jaarrekening en bestuursverslag.
130a	Vermelding premiecomponenten	In de jaarrekening en jaarverslag is de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten vermeld.	Eigen werkzaamheden certificerend actuaris: - Vaststellen dat de samenstelling van feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten zijn vermeld in de jaarrekening en in het jaarverslag Eigen werkzaamheden accountant: Vaststellen of de juiste en volledige toelichting (conform artikel 130a PW) is opgenomen in jaarrekening en bestuursverslag
131	Minimaal vereist eigen vermogen (MVEV)	Het eigen vermogen moet groter zijn dan het MVEV RJ 610.239	Eigen werkzaamheden certificerend actuaris: - vaststellen dat het MVEV is bepaald conform de wet- en regelgeving. - vaststellen dat het eigen vermogen ter dekking van het MVEV is bepaald conform de wet- en regelgeving. - Nagaan of het aanwezig eigen vermogen ter dekking van het MVEV ten minste gelijk is aan het MVEV. - Constateer dat er sprake is van een dekkingstekort als het MVEV niet aanwezig is. In dat geval beoordeelt de certificerend actuaris de financiële positie als "slecht".

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
			Eigen werkzaamheden accountant: <ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen van de juistheid en de volledigheid van de invoergegevens - Vaststellen van de rekenkundige juistheid van de berekening (waaronder toepassing van door DNB voorgeschreven modelberekening) - Vaststellen juiste toepassing RJ 610.239 - Vaststellen of alle componenten van het aanwezige eigen vermogen volgens de jaarrekening in aanmerking komen om te worden betrokken in de toets - Vaststellen door narekenen of het aanwezige eigen vermogen volgens de jaarrekening groter is dan het MVEV - Vaststellen dat indien niet wordt voldaan aan de toets door de certificerend actuaris hiervan melding wordt gemaakt in de actuariële verklaring
132	Vereist eigen vermogen (VEV)	Het eigen vermogen moet groter zijn dan het VEV	Eigen werkzaamheden certificerend actuaris: <ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen of terecht het standaardmodel is toegepast - Vaststellen dat het VEV is vastgesteld conform de wet- en regelgeving. Uitgangspunt is dat het VEV zodanig is vastgesteld dat het 97,5% zekerheid geeft voor een periode van 1 jaar. Vertrekpunt daarbij is wet- en regelgeving

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
		RJ 610.239	<p>alsmede het beleid zoals vastgelegd in ABTN en beleggingsplan. De certificerend actuaaris kan voor toetsing niet uitsluitend kijken naar vaste rekenregels, maar moet ook bijzondere omstandigheden nagaan.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nagaan of de feitelijke uitvoering van het (beleggings)beleid conform de strategische uitgangspunten van het pensioenfonds plaatsvindt. - Constateer dat er sprake is van een reservetekort als het VEV niet aanwezig is. In dat geval beoordeelt hij de financiële positie als "niet voldoende". <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen of terecht het standaardmodel is toegepast (een niet standaardmodel kan gevolgen hebben voor de controleverklaring!) - Vaststellen van de juistheid en de volledigheid van de invoergegevens - Kennisnemen van de wijze waarop de buffers voor het rente- en kredietrisico's worden berekend (onder meer kasstromen in relatie tot de balanswaarde en de toepassing van derivaten)

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
			<ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen van de rekenkundige juistheid van de berekening (waaronder toepassing "Wortel"-formule) - Vaststellen juiste toepassing RJ 610.239 - Vaststellen of alle componenten van het aanwezige eigen vermogen volgens de jaarrekening in aanmerking komen om te worden betrokken in de toets (waaronder bestemmingsreserves VPL, etc.) - Vaststellen door narekenen of het aanwezige eigen vermogen volgens de jaarrekening groter is dan het MVEV - Vaststellen dat indien niet wordt voldaan aan de toets door de certificerend actuaris hiervan melding wordt gemaakt in de actuariële verklaring -
133	Dekking door waarden	De dekkingsgraad moet groter zijn dan 100% (zie ook 134,138,139 en 140).	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nagaan of het aanwezig vermogen (gecorrigeerd voor verstrekte leningen) hoger is dan de technische voorzieningen. - Constateer dat er sprake is van onderdekking als de technische voorzieningen niet volledig door waarden zijn gedekt. <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p>

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
			<ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen dat het eigen vermogen volgens de jaarrekening positief is. - Vaststellen in welke mate adequate spreiding in waarde aanwezig zijn met betrekking tot liquiditeits- en concentratierisico's - Vaststellen in welke mate sprake is van niet ter vrije beschikking staande activa - Vaststellen in welke mate sprake is van activa die staan tegenover bestemmingsreserves - Vaststellen dat indien niet wordt voldaan aan de toets door de certificerend actuaris hiervan melding wordt gemaakt in de actuariële verklaring - Vaststellen dat bij beleidsdekkingsgraad kleiner dan 100% geen ingaande en uitgaande waardeoverdrachten worden afgewikkeld.
133a	Beleidsdekkingsgraad	De beleidsdekkingsgraad van een pensioenfonds is de gemiddelde dekkingsgraad van de 12 maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen dat de beleidsdekkingsgraad juist is vastgesteld - Uitvoeren van een plausibiliteitscheck op de ontwikkeling van de gerapporteerde maanddekkingsgraden en berekende beleidsdekkingsgraad ultimo boekjaar <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen dat de beleidsdekkingsgraad juist is vastgesteld

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
			<ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen dat de beleidsdekkingsgraad is gemeld aan DNB - Beoordelen van proces maandelijkse berekening dekkingsgraad - Uitkomsten plausibiliteitscheck actuaris evalueren
133b	Melding reële dekkingsgraad aan toezichthouder	Een pensioenfonds is verplicht om jaarlijks de hoogte van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds aan de toezichthouder te melden.	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen dat de reële dekkingsgraad juist is vastgesteld - Vaststellen dat de reële dekkingsgraad is gemeld aan DNB <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kennisnemen van de bevindingen van de actuaris - Vaststellen dat de reële dekkingsgraad is gemeld aan DNB
134	Korting aanspraken en rechten	De kortingsmaatregel is een noodmaatregel die alleen in uiterste gevallen ingezet mag worden.	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen dat de financiële opzet van het fonds zodanig is dat een korting normaal gesproken niet zal optreden - Als er desondanks toch een korting wordt toegepast, dan constateren dat daarbij aan de wet- en regelgeving dienaangaande is voldaan. - Nagaan of een korting pas in de technische voorzieningen wordt verwerkt zodra die korting

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
			<p>onvoorwaardelijk is geworden en neemt hierover een passage op in zijn actuariële verklaring.</p> <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Toepassen van eventuele specifieke uitingen in dit kader van bijvoorbeeld beroepsorganisatie (zoals NBA Audit Alert) of toezichthouders (zoals DNB Open Boek) - Bevestiging vragen bij de actuaris, dat voldaan is aan relevante wet- en regelgeving - Vaststellen dat het onderscheid tussen voorwaardelijke en onvoorwaardelijke kortingen juist wordt toegepast bij het opmaken van de jaarrekening
135	Beleggingen	<p>Het beleggingsbeleid is in overeenstemming met de prudent-person regel.</p> <p>Een pensioenfonds vermeldt in zijn bestuursverslag op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen.</p>	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nagaan of er sprake is van een beleggingsbeleid in het belang van aanspraak- en pensioengerechtigden. - Nagaan of het beleid, opzet van de organisatie en beheersmaatregelen passend zijn voor het fonds en voldoende zijn vastgelegd in de diverse fondsdocumenten. - Vaststellen dat beleggingen in de eigen onderneming vallen binnen de wettelijke maxima. - Nagaan of de feitelijke uitvoering in overeenstemming is met het beleid.

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
			<ul style="list-style-type: none"> - Kennisnemen van de bevindingen van de accountant dat de beleggingen zijn gewaardeerd op basis van marktwaardering. Eigen werkzaamheden accountant: <ul style="list-style-type: none"> - Kennisnemen van de bevindingen van de actuaris - Aandachtspunten: <ul style="list-style-type: none"> o Beleggingen in belang van deelnemers o Maximum beleggen in bijdragende onderneming o Toepassen marktwaardering - Vaststellen dat alle verbonden partijen bekend zijn
136	Leningen	<p>Het pensioenfonds gaat geen leningen aan behalve voor liquiditeitsdoelstellingen</p> <p>RJ 610.240-243 inzake achtergestelde leningen. Zie ook artikel 375 en 376 BW2, titel 9 over 'schulden' en achterstelling</p>	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vaststellen dat het fonds geen leningen is aangegaan anders dan die welke passen binnen de wet- en regelgeving. - Nagaan of achtergestelde leningen verwerkt zijn conform wet- en regelgeving. <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen (achtergestelde) leningen volledig zijn verantwoord (eigen waarneming door controle aan de hand van beschikbare documentatie)

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
			<ul style="list-style-type: none"> - Kennisnemen van de bevindingen van de actuaris - In geval van leningen nagaan of het pensioenfonds heeft voldaan aan de eisen van artikel 136 PW
137	Voorwaardelijke toeslagverlening	<p>Bij voorwaardelijke toeslagen gelden specifieke voorschriften voor berekening, toekenning en communicatie</p> <p>RJ 610.251 t/m 255 (specifiek over indexatie)</p>	<p>Eigen werkzaamheden certificierend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nagaan of er sprake is van voorwaardelijke toeslagen en of hierover conform wet- en regelgeving wordt gecommuniceerd in formele fondsdocumenten. - Nagaan of bij toekenning voorwaardelijke toeslagen voldaan is aan de wettelijke vereisten alsmede de eisen voor toekomstbestendigheid. - In de actuariële verklaring betreft de certificierend actuaris de mogelijkheden van toeslagverlening. <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kennisnemen van de bevindingen van de actuaris - Vaststellen of sprake is van een 'constructive obligation', inhaalindexaties en de mate van (on)voorwaardelijkheid
138	Herstelplan	Een eventueel herstelplan moet voldoen aan de wet- en regelgeving.	<p>Eigen werkzaamheden certificierend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nagaan of er een door DNB goedgekeurd herstelplan is in het geval van een reservetekort. In dat geval toetst de

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
			<p>certificerend actuaris het conceptplan op concreetheid en haalbaarheid. Nagaan of het pensioenfonds handelt overeenkomstig het herstelplan.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stel vast dat het pensioenfonds rapporteert over de uitvoering van het plan conform wet- en regelgeving. <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kennisnemen van de bevindingen van de actuaris - Kennisnemen van de bij het pensioenfonds aanwezige documentatie en relevante correspondentie DNB - Meldingsplicht in relatie tot artikel 170 PW - Vaststellen dat de startsituatie in het herstelplan aansluit op de jaarrekening
139	Actualisatie herstelplan	Een eventueel herstelplan moet concreet en haalbaar blijven.	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nagaan of er gebeurtenissen zijn die bijstelling van een eventueel herstelplan noodzakelijk maken. - Nagaan of eventuele opmerkingen van DNB ten aanzien van het herstelplan worden opgevolgd. <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kennisnemen van bevindingen van de actuaris

Artikel PW	Betreft	Impact op jaarverslaglegging (pensioenfonds)	Impact op controlewerkzaamheden
140	Maatregel minimaal vereist eigen vermogen	Indien een pensioenfonds de beleidsdekkingsgraad te lang onder het MVEV ligt, worden overeenkomstig de regels van het FTK pensioenaanspraken en – rechten verminderd.	<p>Eigen werkzaamheden certificerend actuaris:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nagaan of er een korting conform de wettelijke vereisten is vastgesteld en op juiste wijze is verwerkt in de technische voorzieningen. - Nagaan dat het pensioenfonds handelt overeenkomstig het herstelplan. <p>Eigen werkzaamheden accountant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kennisnemen van de bevindingen van de actuaris - Kennisnemen van de bij het pensioenfonds aanwezige documentatie en relevante correspondentie DNB - Meldingsplicht in relatie tot artikel 170 PW - Vaststellen dat de startsituatie in het herstelplan aansluit op de jaarrekening - Indien een herstelplan van toepassing is, dient kennis te worden genomen van de periodieke evaluatie van het herstelplan - Vaststellen dat de evaluatie van het herstelplan en de hieruit voortvloeiende maatregelen op adequate wijze is opgenomen in de toelichting.